

Om begrebet Resten

Uddannelse:	Kandidatuddannelsen i Anvendt Filosofi
Prøve og semester:	Speciale, 10. semester
Studerende:	Kristian Johannes Odgaard Kirk (20124934)
Vejleder:	Henrik Jøker Bjerre
Afleveringsdato:	Mandag, den 3. januar 2022
Antal tegn:	139.373 tegn i alt

Indholdsfortegnelse

1.	Abstract	3
2.	Indledning	4
3.	Hvordan vi bruger begrebet resten i praksis	6
4.	Resten som mængdebegreb	9
5.	Hvordan skal vi starte?	10
6.	Hvad er et domæne?	11
7.	Er domæner bare taledomæner?	15
8.	Relative og absolutte forskelle	18
9.	Delkonklusion 1	20
10.	Simple domæner	21
11.	Resten i det simple domæne	22
12.	Det komplekse domæne	25
13.	Om forholdskendsgerninger og egenskabskendsgerninger	26
14.	Kausale sammenhænge i det komplekse domæne	29
15.	Mekanisk kausalitet eller 'blød kausalitet'	30
16.	Første eksempel på det komplekse domæne: en konflikt	32
17.	Andet eksempel på det komplekse domæne: en bog	37
18.	Resten i det komplekse domæne	40
19.	Delkonklusion 2	42
20.	Resten for hvem?	43
21.	Førstepersonsperspektivet	43
22.	Tredjepersonsperspektivet	46
23.	Det alvidende perspektiv	51
24.	Det uendelige perspektiv	53
25.	Delkonklusion 3	54
26.	Konklusion	56
27.	Litteraturliste	59

1. Abstract

When trying to understand and make sense of situations, we are making conceptual domains, to gather facts that are relevant for understanding the situation. In doing so, we are not always only confronted with *what is* but also with *what could be*. When I am at the zoo looking at animals, I am not only aware of the animals that I am currently perceiving, but at a certain level, I am also aware of the rest of the animals in the zoo. I am aware, that the zoo is a domain. And when I have seen the lions, I am aware, that there are more animals in the zoo than the lions. And even if I haven't perceived these animals, I still have an idea, that there are more animals in the zoo than the ones I have already seen. This remainder is what in the assignment is described with the danish term *resten* (the rest, a remainder). This assignment seeks to explore how this remainder appears to us. How does this remainder appear to me, which is not present here and now, but only present as a possibility? If *resten* is simple in its logic form, why can it still cause trouble understanding it?

When trying to understand a remainder, it is necessary to understand the domain in which it appears. Based on Marcus Gabriels understanding of domains, the assignment tries to distinguish between three ways that a remainder (*resten*) can appear to us: as unpractical, as unknown, and as undescribed. The difference between these three forms is rooted in the fixation of the boundaries of the domains in which they appear. If the boundaries are tight, it is simple to define this remainder, which creates a simple domain. In a simple domain, there is a clear contrast between the inside and outside of the domain. When the boundaries of a domain are looser and more unclear, it is correspondingly complex to define, what is inside and outside of the domain. These complex domains are characterized by a more diverse and motley content.

In analyzing this remainder, the assignment tries to see, how this remainder is perceived from four different perspectives: the first-person perspective, the third-person perspective, the all-knowing perspective, and the infinite perspective. These four perspectives let us see, that the remainder is only present in two of them. I am only aware of that which I cannot see if I can imagine it from a perspective different from my own. I can be aware of the remaining animals in the zoo because I am able to take a third-person perspective. This perspective gives me an imagination of what something could look like if I was to be in that position. Secondly, when taking the universal perspective of the infinite, everything seems to be perceived as a *resten*.

The assignment sees these questions as relevant because the domains we find ourselves in are, due to an information-overload, becoming increasingly complex. This makes *resten* (the remainder) grow in such a way, that we find it more and more difficult to create domains at all.

2. Indledning

Det er sommerferie. Forude venter en uge med familien i sommerhus. Der er en masse ting der skal medbringes på en sådan tur. Bilen er blevet pakket med tøj, sko, mad, barnevogn, legetøj, osv. Det er alt sammen blevet placeret pænt i bagagerummet og hvor der ellers er plads i bilens kabine. Efter en uge med sol, strand og is, går turen hjemad igen. Alt bliver igen proppet i bilen, men denne gang uden den samme orden. Det gør ikke så meget om tingene er i de rigtige tasker, "*det meste skal jo vaskes alligevel - så længe vi bare får det hele med retur*" siger I til jer selv.

Da I kører ind i husets indkørsel, forlader børnene bilen. De tager måske en dukke, et tegnehæfte og en bamse med ind. Din hustru tager sin egen taske i den ene hånd og det yngste barn i den anden, og du er nu overladt til dig selv. Du står og kigger ind i bagagerummet og konstaterer, at den orden der var til stede da I forlod hjemmet, ikke længere er at finde. Børnene og hustruen har taget *noget* med ind fra bilen, og du er nu ansvarlig for at tage *resten* med ind. Og selvom du er træt efter en lang køretur, så kan du ikke bare udføre denne opgave tankeløst.

Din allerførste opgave er at få defineret *resten*. Hvad er det overhovedet der er tilbage? Du forsøger at genkalde dig, hvad det var I havde med på ferien. Du forsøger at huske hvad *det hele* var.

Da I tog afsted, havde alle taskerne en vis orden over sig. Alt hvad der f.eks. var i børnetasken, kom fra børneværelset, alt hvad der var i den blå IKEA-pose, kom fra det hvide skab i soveværelset. Men på grund af den afslappede feriestemning da I pakkede bilen i sommerhuset, er det ikke sikkert, at alt nu er i de respektive tasker længere. Det er heller ikke sikkert, at du finder *resten* i bagagerummet. Måske ligger der en enlig sko under førersædet, og værre endnu, måske har I glemt noget af *resten* i sommerhuset. Alt dette kan du ikke vide, før du gør en nærværende og opmærksom indsats for at få styr på *resten*. Du kan heller ikke blot gøre brug af din erfaring fra tidligere sommerhusture - for *resten* er højst sandsynligt ikke det samme denne gang, som det har været de andre gange. Det er som om *resten* hele tiden ændrer sig efter konteksten.

Når vi er konfronteret med et bagagerum som dette, er vi konfronteret med et lille stykke kaos, manifesteret som et *resten*. Det er *resten* der står mellem os og orden. *Resten* er det vi skal definere og bringe tilbage på sin plads. Men hvordan fremtræder dette *resten* for mig? Jeg ved af gode grunde endnu ikke hvad *resten* refererer til, men alligevel er det som om, at jeg med min bevidsthed retter mig mod 'det jeg godt ved at jeg ikke ved'.

Resten er et begreb, der i vores hverdagssprog har en helt simpel betydning. Retskrivningsordbogen giver definitionen "*mindre del som er tilbage eller tilovers af en større helhed*¹". Denne definition er lige så intuitiv som den er simpel. Etymologisk stammer begrebet *resten* fra det latinske *re-stare*, hvor *re* betyder igen eller tilbagevendende, og *stare* betyder stå. Altså er *resten* noget der *står igen* eller *står tilbage*.

Men selvom *resten* som begreb er simpelt, så rummer 'den del som er tilbage af helheden' ofte en kompleksitet. Det er som om begrebet *resten* er et simpelt begreb vi bruger til at *benævne det som vi ikke kan benævne*.

Men, ***hvis resten blot er en 'mindre del som er tilovers af en større helhed', hvordan kan det så blive et problem at forstå det?***

Helt forsimplet kan vi sige, at der altid er tre elementer til stede, når vi bruger ordet *resten*: 1: en helhed, 2: en aktuel del (den del af helheden der *ikke* er *resten*), og 3: *resten* (den del af helheden der står tilbage - der ikke er det aktuelle). Disse tre elementer kan være væsentlige at udforske, hvis vi gerne vil analysere hvad *resten* er, eller måske hvordan *resten* er.

Hvis vi omformulerer ovenstående tredeling, kunne vi sige, at hvor det aktuelle er det bekendte, er *resten* det ukendte, en del af helheden som vi ikke ved noget om, en del af helheden der ikke er aktuel (men som kan blive det, hvis vi bliver bekendt med det). *Resten* er det, der fuldender helheden. Så hvis vi bliver bekendt med *resten*, kender vi helheden. Det vil sige, at ordet *resten* refererer til den del af helheden der er ukendt. Men refererer *resten* nødvendigvis til noget *ukendt* i alle kontekster, eller kan der være kontekster, hvor *resten* ikke refererer til noget ukendt, men blot uoverskueligt? Og *når resten* er ukendt, er denne ukendthed så altid den samme i alle kontekster? Altså, er *måden* hvorpå *resten* er ukendt, den samme i alle kontekster? For at kunne afklare dette, kan vi prøve at kigge på, hvordan vi bruger begrebet i praksis, og om vi differentierer måden hvorpå vi bruger det i forskellige kontekster.

¹ <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=resten>

3. Hvordan vi bruger begrebet *resten* i praksis

Resten er et begreb der ikke har tiltrukket sig nogen særlig interesse blandt filosoffer. *Resten* har, ligesom mange andre dagligdags begreber, været henlagt til den naturlige brug vi har af det i vores almindelige samtaler; "*hvad skal du lave resten af dagen*", "*vi kan gemme resten af kagen til i morgen*", "*Noah og Mille ville gerne med i svømmehalen, men resten af klassen kunne ikke i dag*". Begrebet kan ved første øjekast synes at betyde det samme i alle kontekster. *Resten betyder*² selvfølgelig ikke det samme - det ændrer sig efter hvilke kontekster det refererer til - når jeg siger *resten af hundene* refererer *resten* til en mængde hunde, og når jeg siger *resten af kattene* refererer *resten* til en mængde af katte. Det virker intuitivt. Men det er dog som om, at det der er ukendt (*resten*) er ukendt på samme måde i alle kontekster. Altså at begrebet fungerer på samme måde, *gør* det samme i alle kontekster - altså refererer til den ukendte del af helheden. Men hvis vi ser/lytter bedre efter, bliver det tydeligt, at det ikke kun er betydningen der ændrer sig efter konteksten - det samme kan gælde for måden hvorpå det ukendte er ukendt. Det er ukendt på forskellige måder. Vi kan umiddelbart få øje på mindst tre forskellige måder *resten* kan være ukendt på.

I vores brug af begrebet, kan *resten* rumme enten noget *uoverskueligt*, noget *ukendt* eller noget *udefineret* (eller en sammenblanding af disse).

Det rummer noget *uoverskueligt* når vi f.eks. bruger *resten* i sætningen "*Noah og Mille vil gerne med i svømmehallen, men resten af klassen kan ikke i dag*". Her bruger vi *resten* som et alternativ til at nævne alle de øvrige i klassen, som ikke er Noah og Mille. Vi ved udmærket godt hvad *resten* dækker over, for vi kender godt alle børnene fra klassen og deres navne, men i situationen orker vi ikke at skulle nævne alle navnene, hvorfor vi sammenfatter dem i begrebet *resten*. Så på denne første måde, ved vi godt hvad *resten* dækker over, det er blot *uoverskueligt* at skulle benævne alt hvad det dækker over. I denne situation er det som *resten* refererer til *uoverskueligt*, men ikke *ukendt*. Vi har overblik over helheden (hele klassen), vi kender det aktuelle (Noah og Mille), men vi kender også *resten* (Adam, Sofie, Lasse, Nora, Ali, osv. - altså *resten af klassen*). Der er altså en helt lavpraktisk grund til at anvende begrebet i denne situation - for at økonomisere med sproget.

Hvis vi i stedet tager udgangspunkt i sætningen "Så, nu har vi set løverne, nu vil vi ud at se resten af dyrene i zoo", så har *resten* en anden funktion i denne sætning. Vi kan lave samme opdeling som ovenfor.

² Jeg bruger her ordet *betydning* på samme måde som Frege gør det i 'Über Sinn und Bedeutung' (om mening og betydning). Et ords betydning er her det fænomen eller den genstand som ordet refererer til eller peger hen i mod.

Helheden er alle dyrene i zoo. Det aktuelle/bekendte er løverne. *Resten* er alle de dyr i zoo, der ikke er løverne. Dette eksempel adskiller sig ved, at vi ikke kender *resten*. Vi ved ikke hvad *resten* refererer til. Vi ved godt inden for hvilken helhed vi skal finde det, men vi ved ikke hvad *resten* helt konkret dækker over. Er der isbjørne i denne zoo? Er der vandrende pinde? Osv. Det betyder ikke, at vi er komplet i vildrede overfor hvordan vi skal blive bekendt med *resten* - for vi kender dog den kontekst vi skal lede indenfor. Det kan altså ikke være tilfældet, at sakse eller Mercedes biler er en del af *resten*, for vi ved godt hvilken helhed *resten* kan begrænse sig til.

I denne situation er *resten* ukendt, og vi må gå på opdagelse indenfor vores kendte kontekst, for at kende *resten* - og netop fordi vi kender konteksten, altså de kriterier der gælder for hvad der hører under denne konteksts domæne, kan vi, når vi får øje på noget ukendt, afgøre om dette er en del af det *resten* der er ukendt for os, eller om det er en del af en anden kontekst. At vi kender konteksten, giver os en pejling om, hvor stor *resten* kan være. For *resten* kan selvfølgelig ikke være større, end at *resten* + det aktuelle = hele konteksten.

Den tredje måde som *resten* kan optræde på, er en smule mere abstrakt. *Resten* bliver her en diffus størrelse, der ikke synes at begrænse sig til nogen helhed. Det er som om de grænser der skal definere, hvad der kan være *resten* og hvad der ikke kan være *resten*, ikke er til stede. Et eksempel på det udefinerede *resten* kunne forekomme i sætningen: "*nu vil jeg bare ligge på sofaen, og så kan resten være lige meget*". I denne udgave refererer *resten* til noget der er udefineret. Det aktuelle, det vi ved, er at denne person *bare vil ligge på sofaen*. Om *resten* ved vi ikke andet, end at det er det der kan være lige meget, og *resten* er derfor ukendt. Men det er ikke kun ukendt, det er også udefineret. For hvad begrænser *resten* sig til i denne sætning? Indenfor hvilken kontekst er det der er lige meget, lige meget? I denne sætning er det ikke kun *resten* der er ukendt - konteksten er heller ikke afgrænset. Hvad gør det nu ved vores mulighed for at forstå *resten*. Hvis ikke vi kender kontekstens grænser og derved heller ikke kriterierne for, hvad konteksten kan indeholde, er det svært for os, når vi ser noget ukendt at afgøre om dette ukendte tilhører konteksten eller ej. I de to foregående eksempler på *resten*, vidste vi trods alt hvor vi skulle lede efter *resten*. I de foregående to eksempler kunne *resten* ikke være alting. Der var grænser for, hvad *resten* kunne være, og det gav os en fornemmelse af, hvordan vi kunne gøre *resten*, det ukendte, bekendt.

I denne tredje udgave af *resten*, bliver begrebet mere diffust, fordi det mangler en kontekst. Når vi ikke kan afgrænse konteksten, kan vi heller ikke afgrænse *resten*. Men selvom *resten* er diffust, betyder det ikke, at det ikke refererer til noget. Hvad dette udefinerede *resten* refererer til, kan muligvis have noget at gøre

med det perspektiv vi ser *resten* fra. For hvordan påvirker perspektivet *resten*? Er betydningen af *resten* afhængigt af, hvem der ser det?

Det spørgsmål vil vi lade ligge for nu, og vende tilbage til senere.

Hvis vi kigger på disse tre måder som *resten* kan optræde på, er der en tydelig forskel i kompleksitet.

Selvom *resten* på den første måde er uoverskueligt, så er det stadig simpelt - vi ved hvad det refererer til.

Mere komplekst bliver det, når *resten* er ukendt. Her ved vi ikke længere hvad det refererer til, men dog kender vi grænserne for, hvad det kan referere til - vi ved hvor vi skal lede efter det. Helt komplekst bliver det, når vi kigger på den tredje måde som *resten* kan optræde på. Vi ved ikke hvad *resten* refererer til og vi ved heller ikke hvad grænserne er for *resten*. Det er ikke defineret, hvad der kvalificerer sig til at være *resten*. Så når vi møder noget ukendt, kan vi ikke umiddelbart afklare, om dette er en del af *resten* eller ej.

I mit videre arbejde med at redegøre for og analysere *resten*, vil jeg fokusere mest på de to sidstnævnte måder som *resten* kan optræde på, som ukendt og udefineret.

Vi har nu gjort os nogle indledende overvejelser over vores brug af begrebet *resten* i praksis. Vi vil nu vende os mod et andet væsentligt aspekt ved begrebet.

4. *Resten* som mængdebegreb

Når vi umiddelbart kigger på begrebet *resten*, så synes det som om vi ikke kan finde nogen anvendelse af begrebet, der ikke refererer til en *kvantitativ* forståelse af det - altså at *resten* bliver brugt i en kontekst der kan opdeles i enheder og tælles. Når vi siger "*resten af dagen*" refererer *resten* til den resterende del af tidsenheder (sekunder, minutter, timer) der er tilbage af dagen. Når vi siger "*Ikke Skandinavien, men resten af verdens lande*" refererer *resten* til den del af verdens lande, der ikke er de Skandinaviske lande. *Resten* refererer altså umiddelbart i alle tilfældene til en mængde. Vi ved ikke hvor stor denne mængde er, men vi ved at det er en mængde.

Som mængdebegreb adskiller *resten* sig fra andre mængdebegreber. Ligesom flere andre mængdebegreber såsom: mange, få, flere, adskillige og nogle, er *resten* et mængdebegreb, hvor den specifikke mængde som begrebet refererer til, er kontekstbestemt. Det vil sige, at når mange eller få eller *resten* bliver brugt som mængdebegreb i en konkret sætning, så er det ikke tydeligt, hvilken specifik mængde disse begreber refererer til. I sætningen "mange heste er brune", er det ikke tydeligt, *hvor mange* heste mængdebegrebet *mange* refererer til. Men *resten* adskiller sig fra de andre mængdebegreber ved vores mulighed eller umulighed for at forstå det, uafhængigt af ideen om en helhed. Når jeg siger "alle heste har hove" eller "mange heste er brune", så kan disse to sætninger stå alene. Mængdebegreberne alle og mange kan begge forstås uafhængigt af andre mængdebegreber. Med det mener jeg, at de kan bruges meningsfuldt i en sætning. Disse mængdebegreber kan forstås for sig selv og behøver ikke 'læne sig op ad' et begreb om "det hele" for at give mening. Men det samme gælder ikke for *resten*. Hvis jeg siger sætningen "resten af hestene er sorte", så er det som om sætningen mangler noget. Sætningen giver simpelthen ikke mening. Den virker amputeret. Hvis man udsagde denne sætning, og kun denne sætning, ville de fleste stille sig uforstående overfor, hvad *resten* betyder, når der ikke er givet andre mængder i sætningen. Det er som om *resten* refererer til en ramme, som ikke er givet i sætningen. Vi mangler at få at vide, hvad det hele er, før vi kan forstå, hvad *resten* refererer til. Man kunne her indvende, om ikke det samme kunne siges om mængdebegrebet *mange*. I sætningen "mange heste er brune" ved vi heller ikke præcist, hvad 'mange' refererer til. Mange er relativt. Hvis der kun er ti heste, så er seks heste mange. Men hvis der er 1000 heste, så er seks heste ikke mange. Jeg vil dog stadig påstå, at 'mange' som mængdebegreb er relativt mere meningsgivende i en sætning hvor det bliver brugt alene (som f.eks. *mange dage regner det*), end det er tilfældet med *resten* (som f.eks. *resten af vælgerne i Danmark stemmer ikke på Enhedslisten, resten af pengene er mine, osv.*). Men hvad mangler *resten* for at kunne give mening? *Resten* har altid brug for en helhed (en kontekst) for at kunne give mening. Vi kan få sætningen ovenfor (resten af hestene er sorte) til at give mening, ved blot at tilføje et andet mængdebegreb, f.eks. "Én hest er hvid" - så ville sætningen hedde "Én hest er hvid, men resten af hestene er sorte". Når vi får et andet mængdebegreb koblet på

sætningen, giver det os en idé om helheden - altså mængdebegrebet *alle*. Og vi har brug for at have en idé om *alle* eller *alt* for at kunne forstå hvad *resten* betyder. Dette *alt* er det der definerer kontekstens ramme, og *resten* skal have en ramme for at kunne give mening.

Denne viden kan være brugbar. Hvis *resten* hænger uløseligt sammen med en kontekst, og vi forsøger at forstå begrebet *resten*, så er vi nødt til at forstå hvad der definerer en helhed eller en kontekst. Hvad er det der så at sige 'skaber en ramme' om noget. Hvor kommer denne ramme fra?

5. Hvordan skal vi starte?

Vi har nu gjort os indledende refleksioner nok til at kunne påbegynde vores arbejde. Men *hvor* skal vi begynde dette forsøg på at redegøre for *resten* som begreb?

Da *resten* som ovenfor beskrevet, altid hænger sammen med en kontekst, kunne vi starte med at redegøre for, hvordan vi skal forstå kontekster. Hvad består en kontekst af? Hvad er dens ontologiske indhold? Hvis vi kan gøre rede for betingelserne for en kontekst, kan vi måske omringe og indkredse *resten*?

Inden vi kommer helt i gang med redegørelsen, kommer lige en enkel sproglig afklaring.

Indtil nu har vi brugt begrebet *kontekst* om den helhed, der indeholder det aktuelle (det vi ved) og *resten* (det vi ikke ved). Det har vi gjort, fordi vi indtil nu har kigget på, hvordan vi bruger begrebet *resten* i 'daglig tale' - og her giver det mening at bruge 'kontekst' som begrebet for den helhed, som *resten* er en del af.

Men da vi nu vil rette blikket mod de mere grundlæggende betingelser for at *resten* kan fremtræde som en del af en helhed, vil vi i stedet bruge begrebet *domæne* om den helhed der indeholder det aktuelle og *resten*. Det gør vi, dels fordi *domæne* som begreb retter sig mod en mere logisk og formel forståelse af helheder, men også fordi den litteratur vi vil støtte os til (bl.a. Marcus Gabriels *Hvorfor verden ikke findes*) bruger dette begreb.

6. Hvad er et domæne?

I sin bog *Hvorfor verden ikke findes*, beskæftiger Marcus Gabriel sig bl.a. med genstandsdomæner. Værkets grundlæggende påstand er, som titlen også antyder, at *verden* ikke findes. Med det mener han ikke at jorden som materiel genstand ikke findes, eller at universet ikke findes. Han mener heller ikke, at ordet 'verden' ikke findes. Det han mener, er derimod at verden som begreb for *alt hvad der eksisterer* ikke findes. Det findes ikke, fordi Gabriel arbejder med et eksistensbegreb, der ikke tillader 'verden' at eksistere. Hans eksistensbegreb hedder, at eksistens er "*...fremtrædelse i et meningsfelt*".³ 'Meningsfelt' er for Gabriel, en slags stedbetegnelse. Det vil sige, at for at noget kan eksistere, for at noget kan 'træde frem', må det have et meningsfelt, en 'baggrund' af fremtræde på. Som Gabriel siger "*Eksistens indeholder altid en stedsangivelse*".⁴ 'Verden' er alle domæners domæne⁵. Den er det sted, den baggrund som alt opræder på. Men da verden er det begreb, der rummer alt hvad der eksisterer, mangler begrebet 'verden' selv en baggrund af eksistere på, et 'sted' hvor det kan eksistere. Da 'verden' rummer alt, kan der ikke være noget udenfor 'verden'. Men for at 'verden' kan eksistere, er der nødt til at være noget udenfor verden. Der er nødt til at være et sted, en baggrund, et meningsfelt som 'verden' kan eksistere på. Derfor konkluderer Gabriel, at 'verden' ikke eksisterer.

I bogen beskæftiger han sig indgående med helheder og vores forståelse af dem, herunder domæner og meningsfelter. Lad os starte med hans tolkning af et domæne.

Han kommer med følgende beskrivelse: "*Et genstandsdomæne er et domæne, der indeholder en bestemt type af genstande, hvor der gælder nogle regler, som forbinder disse genstande med hinanden*".⁶ I første omgang kan vi forstå (genstands)domæner som en afgrænsning, der markerer genstandenes forskellighed. Denne afgrænsning sætter en bestemt type af genstande sammen.

Afgrænsningen sker som følge af et sæt regler, der definerer, hvilke genstande der hører med til domænet, og ligeledes hvilke genstande der ikke hører med til domænet. Men på hvilken måde *forbinder* reglerne genstandene? Reglerne for inddragelse i domænet både samler og adskiller genstande fra hinanden ved de kendsgerninger der kan udsiges om genstandene. Uden kendsgerninger kan vi ikke adskille genstandene fra hinanden. En kendsgerning er ifølge Gabriel, "*...noget der er sandt om noget*".⁷ At min højre hånd har fem fingre, er en kendsgerning. Det er sandt om min højre hånd, at den har fem fingre. Disse kendsgerninger

³ Gabriel: 73

⁴ Gabriel: 81-82

⁵ Gabriel: 57

⁶ Gabriel: 31

⁷ Gabriel: 41

udfylder ethvert rum. Som Gabriel siger, "*Kendsgerningerne kan intet eller ingen flygte fra.*"⁸. Hvor end der er noget der optræder, noget der eksisterer, kan der udsiges kendsgerninger om dette noget.

Han henviser til Wittgensteins Tractatus, hvor paragraf 1.1 siger: "*Verden er summen af kendsgerninger, ikke af ting*"⁹. Det vil sige, at verden ikke skal betragtes som summen af alle de ting og genstande der er i verden, men derimod summen af alle de kendsgerninger der kan udsiges om verden. For at forstå en stol, som noget der eksisterer i verden, skal vi ikke blot forstå den materielle samling af træ der står foran mig. Kendsgerninger er ifølge Wittgenstein ikke noget der kan udsiges om genstande 'for sig selv'.

Kendsgerninger opstår i et forhold mellem genstande. Så hvis vi vil tilegne os viden om stolen, kan vi ikke gøre det ved at se på stolen 'for sig selv', vi må vi kende til alle de mulige forhold som stolen kan stå i til andre genstande¹⁰. Og det er denne samlede sum af kendsgerninger, som for Wittgenstein udgør verden. Her i opgaven vil vi ikke begrænse os til Wittgensteins fortolkning af kendsgerninger. Vi mener at der er kendsgerninger, som f.eks. 'kuglepennen er blå', som ikke opstår på baggrund af et forhold mellem genstande, men som er tilgængelige for os i vores umiddelbare møde med genstanden. Men vi vil holde fast i Wittgenstein i den udstrækning, at vi mener, at verden er summen af kendsgerninger.

Hvis vi accepterer, at verden er summen af kendsgerninger, betyder det så, at verden blot er "*...en enkeltstående helhed af kendsgerninger.*"¹¹, der flyder rundt mellem hinanden uden nogen form for opdeling? Nej, siger Gabriel. Han påpeger, at "*...kendsgerningernes territorium (er) delt op i genstandsdomæner.*"¹². Kendsgerningerne deler genstandene, adskiller dem fra hinanden. Men hvis vi stopper der, ender vi blot med et *hav af kendsgerninger*. Der må være noget, der ligeledes kan samle genstandene. Og det er netop genstandsdomænerne der har denne funktion. Hvis vi kigger på figuren herunder, kan vi se det eksemplificeret ved et domæne der omfatter frugter.

⁸ Gabriel: 42

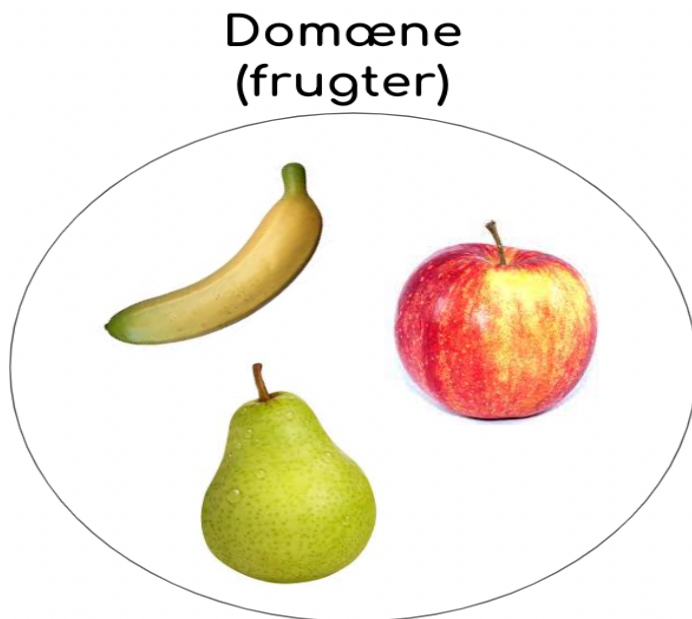
⁹ Gabriel: 41

¹⁰ Wittgenstein: 2.0123

¹¹ Gabriel: 44

¹² Gabriel: 43

Figur 1

Dette gestandsdomæne indeholder alle genstande, om hvilke der kan udsiges kendsgerningen, at de er frugter. Hvis vi kigger på de tre genstande, er de ved første øjekast ganske forskellige. De er forskellige i form og farve. Så der er tydeligvis noget (nogle kendsgerninger) der adskiller dem. Men der er også noget (en eller flere kendsgerninger) der forbinder dem. De er forbundet ved den kendsgerning, at de alle tre er en frugt, og hvis vi kun holder os denne kendsgerning for øje, at de er frugter, så kan de alle inkluderes i domænet "frugter". Dette domæne inkluderer alle genstande der er frugter og ekskluderer alle genstande der ikke er frugter. En kiwi inkluderes i domænet, hvorimod en tiger ekskluderes fra domænet.

Domæner er ikke kun gensidigt udelukkende, de er også overlappende¹³. Det vil sige, at genstande ikke kun er begrænset til et enkelt domæne, men kan optræde i flere domæner. Da der f.eks. kan udsiges flere kendsgerninger om en banan end det at være en frugt - den er gul, aflang, blød, sød, osv. - kan den tilhøre forskellige domæner. Hvis vi i stedet for domænet "frugter" forholdt os til et andet domæne med kriteriet "gule genstande", ville billedet ændre sig. Bananen ville også være en del af dette domæne, og ville altså optræde i begge domæner. Æblet og pæren ville ikke være en del af dette nye domæne, hvorimod tigreren ville. Om en genstand er inkluderet eller ekskluderet afhænger derfor af hvilke kendsgerninger vi fokuserer på - eller sagt på en anden måde, med hvilket domæne vi kigger på genstanden. Nu kunne et spørgsmål indvendes. Optræder genstande altid i et domæne - eller kan det også forekomme, at genstande optræder uden et domæne?

¹³ Gabriel: 73

For at besvare spørgsmålet, vil vi vende tilbage til Gabriels eksistensbegreb. For at 'noget' kan eksistere, må det fremtræde et sted. Et 'sted' skal ikke nødvendigvis forstås som et fysisk sted, som f.eks. Danmark eller Aalborg eller i skolen, men mere, at genstande altid 'hører til' i en ramme, at der er en sammenhæng som de kan forstås i: *"Vand kan tilhøre en flaske, en tanke kan tilhøre min verdensanskuelse, mennesker kan som statsborgere tilhøre stater, tallet 3 tilhører de naturlige tal og molekyler tilhører universet."*¹⁴. Når 'noget' viser sig for os, er der altid en ramme det viser sig i.

Gabriel vil gerne tillade at hekse eksisterer, fordi der er en ramme, bl.a. eventyr og romaner, som de kan optræde i. Det betyder ikke at hekse eksisterer her på jorden, men at hekse eksisterer i eventyr. Han vil ikke tillade at 'verden som begreb for alt der eksisterer' eksisterer, fordi det ikke har en ramme at optræde i.

Der er ikke noget 'sted' det kan fremtræde.

Vi vil holde os til Gabriels antagelse om, at der ikke er noget der eksisterer uden en ramme, et domæne det kan fremtræde i.

Men hvordan optræder disse domæner i verden? Hvad er deres ontologiske status? Er domænerne en egenskab ved genstandene, eller er det os som mennesker, der inddeler genstandene i disse domæner.

Som Gabriel siger; *"Vi taler om dagligstuer og elementarpartikler, om kaffepletter og kommunalpolitikere, om giraffer og månen. Men hvorfra ved vi, at realiteten eller virkeligheden selv er underopdelt i disse domæner? Er opdelingen af verden i genstandsdomæner egentlig andet end en talemåde (...) et udtryk for menneskelige erkendelsesbehov..."*¹⁵. Er vores frugtdomæne ovenfor blot et taledomæne - en

sammenhæng der ikke er der, i sig selv, men som er skabt af vores evne til at sammentænke objekter i helheder? Måske denne sammentænkning ligefrem er en nødvendighed, der kan understøtte vores behov for erkendelse?

Er der nødt til at være et hvem, for hvem der kan optræde en sammenhæng, et domæne? For at kunne be- eller afkræfte dette, er vi nødt til at dykke lidt længere ned i spørgsmålet.

¹⁴ Gabriel: 81

¹⁵ Gabriel: 43-44

7. Er domæner bare *taledomæner*?

Vi kunne starte med at udvide spørgsmålet til ikke blot at handle om, hvorvidt det at samle genstande i domæner er menneskeskabt, men om det samme er tilfældet når vi skal adskille genstande fra hinanden. Er genstandes *relation* til hinanden overhovedet noget der er tilfældet uafhængigt af en beskuer?

Håndtasker og krokodiller er på mange måder vidt forskellige, hvorfor der umiddelbart ikke er mange domæner, der rummer dem begge¹⁶. Og når vi sanser disse to genstande, virker det ikke som om, at det er os som mennesker, der *påfører* disse genstande en forskel. Det virker som om denne forskel på genstandene er der, uafhængigt af os. Men er en *forskel* på genstande en neutral tilstand, noget der *er der* uafhængigt af os? Altså, er der ikke også i forskellen på genstande tale om et blik der peger denne forskel ud? Og ligeledes når det handler om at *sætte genstande sammen* eller at skabe *sammenhæng mellem genstande* (altså at skabe domæner), virker det som om dette kræver en beskuer, et blik. I vores 'frugt-domæne' ovenfor er der selvfølgelig nogle kendsgerninger om genstandene banan, æble og pære, der er sammenlignelige. Det der er fælles for dem, er at de er "... *et videreudviklet frugtanlæg, der er dannet af frugtbladene midt i blomsten...*"¹⁷. Men denne fælleshed mellem dem, er ikke alt der er. Der er som ovenfor nævnt også mange forskelle på disse tre genstande. Og det at se fællesheden - at se sammenhængen på trods af deres forskelle, kræver et blik, en beskuer, der kan pege denne fælleshed ud. Ved at tænke og tale forskellige genstande ind i en sammenhæng, skaber vi et domæne. Men vi *lægger ikke noget til* genstandene ved at gøre dette. Vi skaber ikke nye kendsgerninger, som ikke var der i forvejen. Genstandene kan fremtræde forskelligt for os, og denne forskellighed kan skyldes forskellige perspektiver (f.eks. kan en banan se forskellig ud i forskelligt lys), men er det et udtryk for "...*at vi ikke 'erkender' kendsgerningerne i sig, men alene de kendsgerninger der fremtræder igennem vores registrators formidling.*"¹⁸? Vi bevæger os ind i et spørgsmål som Kant allerede har formuleret; om vi kan erkende tingen *i sig* eller om vi er begrænset til at kunne erkende tingen *for os*. Om vi kan erkende tingen som den er, uafhængigt af os og vores sanser, eller om vi kun kan erkende de indtryk vores sanser giver os. Gabriel afviser denne skepsis. De kendsgerninger der foreligger kan og bliver ofte erkendt fuldstændig ens for os; "...*bare fordi, at vi registrerer noget forskelligt, betyder det jo ikke, at vi konstruerer det.*"¹⁹. Gabriel kommer med et eksempel: når vi sidder i en togkupé og ser andre mennesker gå ind i toget, er denne erkendelse ikke noget der konstrueres af vores sansning. Alle andre der sidder i toget og ser denne hændelse har givetvis den samme gengivelse af kendsgerningerne: der er nogle mennesker der går ind i toget - som

¹⁶ Gabriel: 66

¹⁷ <https://denstoredanske.lex.dk/frugt>

¹⁸ Gabriel: 48

¹⁹ Gabriel: 48

Gabriel siger "*Det spiller ingen rolle for disse kendsgerninger, om det er mine medpassagerer eller mig selv, der erkender dem. (...) kendsgerninger er for det meste kendsgerninger i sig, altså kendsgerninger, der også findes uafhængigt af os.*"²⁰.

Wittgenstein siger i Tractatus også noget om forholdet mellem sprog og verden. Han siger at: "*Instead of 'The complex sign "aRb" says that a stands to b in the relation R' we ought to put, 'That "a" stands to "b" in a certain relation says that aRb.*"²¹".

Vi kan tolke det således, at det ikke er sproget der konstruerer verden, men omvendt, at verden konstruerer sproget. Eller nærmere, at verden konstruerer muligheden for, at sproget kan udsige noget sandt om verden. Når vi siger at "der går tre personer ind i toget", så er det ikke denne sproglige sætning der udsiger (og derved konstruerer) at der går tre personer ind i toget. Det er derimod det forhold, at 'der går tre personer ind i toget', der giver os mulighed for at formulere den sande sproglige sætning "der går tre personer ind i toget". Retningen går ikke *fra sproget mod* verden, men omvendt, *fra verden mod sproget*. Det er ikke sætningen der viser at forholdet er sandt, men derimod forholdet der viser, at sætningen er sand. Dette kan læses ind i vores forsøg på at redegøre for kendsgerningernes mulighed. Jeg vælger at tolke det som en afvisning af konstruktivismen. Der 'er noget derude'. Dette noget er kendsgerninger, og disse kendsgerninger er ikke utilgængelige for os. Hvis det forhold at 'der er tre personer, der har den relation til toget, at de går ind i det', er det der gør det muligt for os, sandt at udsige, at "der går tre personer ind i toget", må det betyde, at den kendsgerning at 'der går tre personer ind i toget' faktisk er tilgængelig for os *i sig*. Det er altså ikke blot noget som sproget gør tilgængeligt *for os*, men omvendt: kendsgerningen *i sig* viser os, at det som sproget siger, kan være rigtigt.

Vi vil, for nu, lukke ned for yderligere spekulationer om hvorvidt kendsgerninger kan erkendes *i sig* eller ej. Vi vil tilslutte os Gabriel og sige, at der findes kendsgerninger i verden, og disse kendsgerninger *kan* erkendes af os som mennesker. Vi har altså umiddelbart fået de første byggesten til et muligt domæne på plads: kendsgerningerne.

Men der er stadig noget vi mangler at få belyst. For det første mangler vi at svare på, om domæner *altid* er taledomæner - altså om domænerne altid er nogle vi konstruerer. Her er det vigtigt at vi adskiller kendsgerninger fra domæner. Som vi har afklaret ovenfor, er kendsgerninger *ikke* konstruerede. Selvfølgelig kan der være sætninger, der kan foregive at udsige kendsgerninger om genstande eller

²⁰ Gabriel: 50-51

²¹ Wittgenstein: 3.1432

fænomener, som f.eks. sætningen "Min højre hånd har 6 fingre". Men ved en nærmere analyse af disse sætninger, kan det blive klart, at de ikke kan bakkes op af kendsgerninger, hvorfor de, altså sætningerne, er falske, ikke-sande. Hvad angår domæner, så siger Gabriel at "*Verden selv er inddelt i domæner. Antager man, at det kun er os, der inddeler verden, at den ikke selv er inddelt, ville det svare til at sige, at der i et bibliotek ikke findes nogle bøger, men kun en enkelt tekst.*"²²". Gabriel siger altså, at *verden selv er inddelt i domæner*, men han kommer ikke med noget svar på, hvordan disse domæner adskiller sig fra taledomæner. Hans biblioteks-metafor bliver brugt til at sige, at der findes domæner (ligesom der findes en opdeling af tekster på et bibliotek), og at disse domæner ikke altid er nogle vi 'tænker os til'²³. Gabriel antyder en forskel, men hvori ligger denne forskel på et 'verdensdomæne', som optræder uafhængigt af os, og så et taledomæne der kun optræder, fordi vi sprogligt samler kendsgerninger i et domæne? Vi kan vel godt acceptere at kendsgerningerne *i sig* er tilgængelige for os som mennesker, uden at det dermed betyder, at domæner også optræder uafhængigt af os?

Vi kan ikke anfægte, at der er en tydelig forskel på genstande i verden - og denne forskel er ikke konstrueret, den er ikke menneskeskabt. Når vi ser en forskel på to genstande, er det (højest sandsynligt) et retvisende billede af, at der virkelig er en forskel på de to genstande. Vi kan heller ikke anfægte, at nogle genstande har bestemte kendsgerninger til fælles, og at denne fælleshed kan give et indtryk af en form for gruppering i verden. Men når det kommer til den mere konkrete afgrænsning af disse grupperinger - hvad er det præcist der er med i disse 'verdensdomæner' og hvad er ikke med, så er der et valg der skal træffes. Vi kunne f.eks. prøve at kigge på domænet 'pattedyr', og forholde os til, om ikke dette domæne faktisk er et 'verdensdomæne'. Kriteriet for domænet 'pattedyr' er ifølge leksikon "*...(en) klasse af hvirveldyr (... (hvor) nyfødte unger i kortere eller længere tid ernæres af mælk fra moderens mælkekirtler.*"²⁴". Dette kriterie er relativt præcist, og vi vil ikke anfægte, at den sammenhæng som kriterierne forsøger at indramme, faktisk er en sammenhæng der er til stede i verden uafhængigt af den sproglige/tankemæssige konstruktion af domæner. Det vi derimod kan anfægte er, hvorfor afgrænsningen skal trækkes *netop her*. Kunne man ikke forestille sig et domæne, med de præcist samme kriterier som ovenfor nævnt, dog med den tilføjelse, at hvirveldyret også skulle have behåring. Denne tilføjelse ville skabe et domæne, der ligesom det ovenfor nævnte, svarede til en gruppering i verden, der ikke var konstrueret. Om det er det ene eller andet domæne der skal definere 'pattedyr', kræver et valg. Hvad er det vi udvælger som kriterier? Vores valg ændrer ikke på de bagvedliggende kendsgerninger, men det ændrer på, hvilke kendsgerninger vi opfatter som væsentlige.

²² Gabriel: 52

²³ Det kan virke lidt ironisk, at han bruger et bibliotek, en samling af sproglige produktioner, som en metafor for argumentet, at der ikke kun findes sproglige domæner

²⁴ <https://denstoredanske.lex.dk/pattedyr>

Måske vi kunne opfatte Gabriels position på den måde, at om en gruppering i verden opfattes som et 'verdensdomæne' eller et 'taledomæne' afhænger af *graden af fælleshed* ved kendsgerningerne - altså om antallet af kendsgerninger som nogle genstande har tilfælles er højt eller lavt. Hvis der er en relativt høj grad af fælleshed i kendsgerninger mellem nogle genstande, kunne man opfatte det som et 'verdensdomæne', hvorimod en relativt lav grad af fælleshed ville svare til et 'taledomæne'. Det efterlader stadig nogle spørgsmål, men vi vil stoppe vores forsøg på en redegørelse her, og blot sige, at vi ikke opfatter Gabriels redegørelse af forskellen på 'verdensdomæner' og 'taledomæner' som fuldstændig udtømmende. Diskussionen af muligheden for verdensdomæner må, for nu, forblive uafklaret. Vi vil derfor, af praktiske grunde, i vores videre arbejde, forholde os til domænerne som om de alle var taldomæner. Vi betragter dem som et udtryk for den menneskelige evne til at se - og tænke - i sammenhænge.

Den anden ting vi mangler at få ordenligt belyst, er relationens *beskaffenhed* mellem genstandene i et domæne. Hvad er det der danner denne relation mellem genstandene? Vi har allerede sagt, at relationen kommer af vores evne til at pege ligheder ud blandt genstandenes kendsgerninger. En lighed i kendsgerninger skaber en mulig relation - en fælleshed, som det f.eks. var tilfældet med frugterne. Men hvordan påvirker *graden af forskellighed* genstandenes mulighed for at kunne forbindes og derved indgå i et domæne sammen?

8. Relative og absolutte forskelle

Gabriel laver en distinktion mellem relative og absolutte forskelle. Hvis vi forsøger at opliste kendsgerningerne fra henholdsvis genstand F1 og F2, så er der en *relativ forskel* på dem, hvis der blandt henholdsvis F1 og F2's kendsgerninger, er mindst én kendsgerning der er identisk og mindst én kendsgerning der er forskellig. Hvis de derimod ikke har én eneste kendsgerning tilfælles, er forskellen absolut. Gabriel siger at "*En absolut forskel er non-informativ. Den siger nemlig kun, at en genstand ikke er identisk med andre, men kun med sig selv, hvilket ikke giver noget informationsindhold. Det som adskiller genstandene fra hinanden, er et informativt kriterium. At vide, hvad der adskiller en genstand fra andre, består i at have information om genstanden.*"²⁵ Vi kan forestille os to genstande, hvor den ene er os bekendt og den anden er ubekendt. Hvis disse to genstande har en relativ forskel, kan vi 'spørge os frem til' en positiv information om den ukendte genstand, ved at tage udgangspunkt i de positive informationer (kendsgerninger) vi har om den kendte genstand. Med den kendte genstands kendsgerninger, kan vi

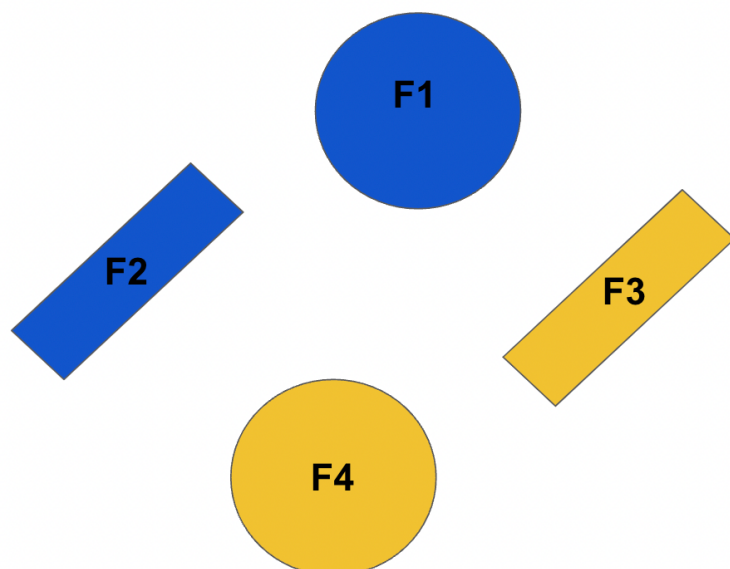
²⁵ Gabriel: 71

forsøge at nærme os den ukendte. Hvis vi vil vide hvad der adskiller de to genstande, kræver det, at vi har noget positiv information, nogle kendsgerninger, altså en viden om *hvad en given genstand er* (X er gul, aflang, vejer 100 gram, osv.). Det er sammenligningen der giver mulighed for en fælles forståelsesramme. At vi kan forstå en genstand kræver, at vi kan sammenligne den med en anden genstand. Hvis der derimod er en absolut forskel på de to genstande, kan vi ikke 'spørge os frem til' nogen positiv information om den ukendte - kun den negative information, at intet ved den ukendte genstand er sammenligneligt med den kendte genstand²⁶.

Det kan eksemplificeres ved følgende figur:

Figur 2

Relative og absolutte forskelle

Vi kan bruge genstandene F1, F2, F3 og F4 som vist i figuren, til at illustrere et eksempel. Den information der totalt set er tilgængelig blandt disse genstande er: et rektangel, en cirkel, farven blå og farven gul. Vi kan konstatere, at alle genstande er forskellige fra hinanden. Imellem de fire genstande er der både relative og absolutte forskelle. Der er en relativ forskel på henholdsvis F1 og F4, F1 og F2, F3 og F4, F2 og F3. De har alle enten form eller farve tilfælles. Derimod er der en absolut forskel på henholdsvis F2 og F4, og F1 og F3, der hverken har samme form eller farve. Så for at kunne formidle og forklare en genstand positivt, kræver det, at der kun er relativ forskel på *det vi vil forklare* og *det vi vil forklare det med*.

²⁶ Gabriel: 70

Det kommer til udtryk, når vi f.eks. har haft en oplevelse der er helt ny. Denne oplevelse adskiller sig radikalt fra andre ting vi har prøvet. Når vi så skal forsøge at forklare dette "nye" for andre, er det første vi tyer til, altid sammenligningen "*det er lidt ligesom...*". I vores forsøg på at formidle dette nye, tilnærmer vi os det, ved at bryde det ned i mindre, kendte stykker (eller mindre kendsgerninger), for på den måde at bygge det op igen, som en LEGO-figur af kendte klodser.

Dette giver os endnu en betingelse for, at domæner kan optræde. For at et domæne kan optræde, må genstandene i domænet kun have *relative forskelle*²⁷. Hvis der er absolutte forskelle på genstandene, er det ikke muligt at skabe et domæne. Ved den relative forskel, er der stadig en relation mellem genstandene. De har *noget* tilfældes. Hvis forskellen derimod er absolut, har de *intet* tilfældes. Når dette er tilfældet, er der ikke noget der holder dem sammen, og det kan derfor ikke optræde i domæne sammen.

9. Delkonklusion 1

Vi kan nu lave følgende opsummering. Vi forsøger at forstå *resten*. Men da *resten* altid optræder i en helhed - et domæne, og da *resten* hænger uløseligt sammen med dette domæne, har det været nødvendigt for os at redegøre for betingelserne for at domæner kan optræde. Disse refleksioner, kan hjælpe med at indkredse *resten*.

Domæner er en samling af genstande. Hvad der tilhører eller ikke tilhører et domæne, er defineret ved reglerne for inddragelse i domænet. Den eller disse regler, er en afgrænsning af genstande. Afgrænsningen sker ved en adskillelse af genstande. Genstande adskilles ved de kendsgerninger der kan udsiges om genstandene. Kendsgerningerne eksisterer uafhængigt af en beskuer, men det at tænke genstande i en sammenhæng, kræver et 'blik' der kan se denne sammenhæng. Der er derfor ikke nogen domæner der eksisterer uafhængigt af en beskuer. For at genstande skal kunne indgå i et domæne sammen, må der kun være relative forskelle på dem. Det er denne relative forskel, der giver mulighed for, at der kan udtrækkes positiv information ved en sammenligning.

²⁷ Medmindre der er tale om et domæne for "genstande med absolutte forskelle".

10. Simple domæner

De domæner vi indtil nu har beskæftiget os med - (genstands)domæner - vil vi kalde for simple domæner. Disse skal forstås i modsætning til komplekse domæner, som vi vil behandle efterfølgende. De simple domæner er simple, fordi det blot er en samling af genstande. Vi bruger denne type domæne til at samle, adskille og forstå genstande. At kunne samle genstande i domæner, giver os mulighed for at tale om dem. Simple domæner kan være f.eks. 'frugter', 'lande', 'møbler', osv. Fælles for denne type domæner er, at der ikke behøver at være nogen rummelig forbindelse mellem dem. Hvis vi forholder os til domænet 'pattedyr', så behøver disse dyr ikke at være rumligt forbundet for at jeg kan tænke dem sammen i et domæne. Det der samler dem er, som tidligere nævnt, nogle kendsgerninger som de har til fælles. Gabriel har et lignende eksempel: *"...Alaska eller Hawaii er ikke forbundet rumligt med de andre delstater. Det samme gælder også for Helgoland og Bayern: begge hører til Tyskland, men er ikke rumligt forbundet med hinanden..."*²⁸. Hawaii er rumligt adskilt fra de andre delstater. Alligevel tilhører Hawaii domænet 'De forenede stater' på samme måde som de stater der er rumligt forbundet. Det skyldes, at det der definerer et lands territorium, det der definerer et lands domæne, ikke nødvendigvis kræver en rumlig sammenhæng. Domænet er abstrakt. Sammenhængen er tænkt. Genstande deler sig i kendsgerninger, og jeg kan tænke en sammenhæng mellem genstande, på baggrund af fælles kendsgerninger. Rummelig sammenhæng er mulig, men behøver ikke at være nødvendig.

Det betyder ikke noget, om vi tilføjer eller fjerner genstande fra det simple domæne. Det ændrer ikke på domænets kriterier. Hvis der f.eks. uddøde ti dyrearter i morgen, så ville det ikke påvirke vores pattedyrs-domæne på anden måde, end at domænet ville være blevet mindre. Kriterierne for at indgå i domænet ville være de samme som før. Dyrene i domænet 'pattedyr' påvirker ikke hinanden indbyrdes. De er samlet i domænet ved en fælleshed i kendsgerninger, men hvis vi ikke havde samlet dem i dette domæne, så ville det ikke ændre deres kendsgerninger. De ville være præcis de samme dyr. Om et dyr (eller en anden genstand) optræder eller ikke optræder i et domæne, kan godt ændre den måde vi 'ser på' eller tænker om dyret, men det skal adskilles fra de kendsgerninger der kan udsiges om dyret. Det kunne f.eks. være, at jeg tænkte en hund ind i domænet 'fodskamler'. Det ville muligvis få mig til at anskue hunden anderledes. Jeg ville nu forholde mig til, i hvilken grad den kunne eller ikke kunne anvendes som en fodskammel. Jeg ville se på, om højden på hundens ryg, var passende i forhold til vinklen mellem min torso og mine ben, når jeg sad på en stol. Jeg ville måske også kigge på, om hunden så robust nok ud, til at den kunne bære vægten af mine ben. Så at forholde mig til hunden på denne nye måde, ville givetvis få mig til at 'se den' på en anden måde. Men dette ville ikke ændre på de kendsgerninger der kunne udsiges om hunden. Og det ville ikke

²⁸ Gabriel: 66

gøre nogen forskel for hunden, om jeg så den på den ene eller anden måde (medmindre jeg faktisk begyndte at bruge den som fodskammel). Så for at repetere: der er kendsgerninger 'derude', og disse kendsgerninger kan vi tænke ind i forskellige sammenhænge. Men ved det 'at tænke dem ind i en sammenhæng', ændrer vi ikke på kendsgerningerne, vi ændrer blot på hvilke kendsgerninger der *træder frem* ved genstanden. Når vi ser på hunden som 'fodskammel', lader vi hundens højde og robusthed træde frem, fordi de er væsentlige for det domæne vi har valgt. Hvis vi derimod kiggede på hunden med domænet 'kommunikationsformer', så fremtræder hundens højde eller robusthed ikke som væsentlige kendsgerninger. Det gør derimod hundens bevægelser eller lyde. I begge tilfælde, begge domæner, er det den samme genstand der optræder, men det er nogle forskellige kendsgerninger der træder frem i de forskellige domæner.

De simple domæner er simple fordi de kan opfattes som en liste. Vi oplister genstande i et domæne, ud fra deres kendsgerninger. Nogle lister er længere end andre - nogle kan næsten virke uendelige. Men listerne har klare kriterier, og derfor også tydelige grænser. Vi kan relativt let afgøre, hvad der tilhører et simpelt domæne, og hvad der ikke tilhører et simpelt domæne.

Disse simple domæner er taledomæner. Det betyder ikke, at taledomæner altid er simple domæner, men blot at simple domæner altid er taledomæner.

Nu da vi har defineret det simple domæne, kan vi begynde at kigge på hvordan *resten* optræder i dette domæne.

11. *Resten* i det simple domæne

Som allerede nævnt, har *resten* tre forskellige måder at fremtræde på; som en uoverskuelighed (når vi kender både domænets kriterier, det aktuelle og *resten*), som noget ukendt (når vi kender domænets kriterier og det aktuelle, men *resten* er ukendt), eller som noget udefineret (når vi kun kender det aktuelle, men domænets kriterier er uklare, og *resten* derfor er både ukendt og udefineret). I det simple domæne kan *resten* kun optræde på de to første måder.

Det skyldes at der i de simple domæner altid er tydeligt definerede kriterier for inddragelse i domænet. Da *resten* som udefineret kun optræder, når domænets grænser er uafklarede, mangelfulde eller helt fraværende, kan *resten* ikke optræde på denne måde i et simpelt domæne.

Et eksempel på *resten* i det simple domæne, kan ses i pattedyrs-domænet herunder.

Figur 3

Pattedyrs-domæne

I de simple domæner er størrelsesforholdet mellem det aktuelle og resten ligegyldigt. Om det aktuelle er forsvindende lille, og resten uendeligt stort, påvirker ikke domænet. Der er stadig en klar afgrænsning af, hvad der tilhører og ikke tilhører domænet. Så selvom jeg som i pattedyrs-eksemplet herover, kun kendte til de fire viste pattedyr (og ikke de ca. 5396²⁹ andre arter), så ville det ikke ændre ved styrken af kriterierne. Afgrænsningen forbliver tydelig. Det skyldes, at dyrene i domænet ikke påvirker hinanden ift. om og hvordan de kan optræde i domænet. Når vi tænker eller taler genstande ind i et simpelt domæne, så er sammenhængen mellem disse genstande udelukkende defineret ved et sammenfald i deres kendsgerninger. Der er altså ikke tale om noget kausalt forhold mellem dem. Hvis det var tilfældet, og det kausale forhold betød noget i forhold til deres mulighed for at optræde i domænet, så ville genstandene i domænet blive påvirket, hvis en eller flere genstande blev tilføjet eller fjernet fra domænet. Ved hver ændring af genstande i domænet, ville man da spørge "*hvordan påvirker denne ændring de andre genstande i domænet?*". Vi skal se meget mere på kausale sammenhænge, når vi retter blikket mod de komplekse domæner.

²⁹ <https://denstoredanske.lex.dk/pattedyr>

I de simple domæner er *resten* også simpelt. Dette skyldes domænets tydelige grænser og kriterier. Hvad enten *resten* er uoverskueligt eller ukendt, så kan vi relativt let afklare, hvad der er det aktuelle, hvad der er *resten*, og hvad der slet ikke tilhører domænet. Lad os vende tilbage til den zoologiske have vi brugte som eksempel i begyndelsen.

Vi går ind i en zoologisk have. Vi er der for at se på dyr. Vi går først hen til løven, derefter til tigreren, og derefter til orangutangen. Nu går vi videre for at se på *resten* af dyrene. Indenfor det større domæne 'zoologisk have', retter vi blikket mod et mindre domæne 'dyrene i zoologisk have'. Når vi møder en ny genstand inde i zoologisk have, kan vi relativt let afgøre, om dette er en genstand (et dyr) der passer til domænet 'dyrene i zoologisk have'³⁰. Hvis genstanden opfylder de simple kriterier, ved vi, at det var en del af *resten*. Nu overgår genstanden, det kunne være en giraf, derfor til den aktuelle del af domænet. Hvis vi i stedet møder en genstand, det kunne være en bænk, kan vi også let afgøre, at denne genstand ikke tilhører vores domæne. Den bliver derfor placeret helt uden for vores domæne. Både giraffen og bænken var ukendte for os inden vi mødte dem. Ikke nødvendigvis ukendte på en måde hvor vi slet ikke var bekendte med fænomenerne 'giraf' og 'bænk'. Men ukendte på en måde, hvor vi ikke vidste, om de ville optræde i denne konkrete zoologiske have.

Denne relative lethed, hvormed vi kan placere genstande, er hvad der definerer det simple domæne. Min opgave med at afgrænse hvad der hører hjemme i domænet og hvad der ikke hører hjemme i domænet, er simpel. Fordi kriterierne er så klare og tydelige, kræver det ikke nogen stor indsats af mig at vurdere og placere de ukendte genstande jeg møder. Det kan svare til at gå ind i et lokale og udpege alt hvad der er gult. Kriteriet er så simpelt, at øjet let glider hen over det visuelle felt og scanner det for alt der er gult. Grænsen mellem gult og ikke-gult er relativt tydelig³¹ og kontrastfyldt.

Opsummerende kan vi sige, at det der definerer det simple domæne, er den lethed hvormed jeg kan afgøre, om en ny genstand jeg møder, tilhører domænet eller ikke tilhører domænet. Der kan gives et utal

³⁰ Der kan selvfølgelig opstå grænsetilfælde, som placerer sig mellem det simple - og komplekse domæne. Hvis vi inde i zoologisk have møder en hund, kan vi blive i tvivl, om denne hund tilhører zoologisk have, eller om det er en hund der er løbet væk fra sin ejer. Vi kan komme i tvivl om, hvilket domæne denne hund tilhører. Om den tilhører det ene eller andet domæne, påvirker hvordan vi forholder os til den. Hvis den tilhører zoologisk have, lader vi den frit løbe videre. Hvis det er en vildtløbet hund, forsøger vi måske at fange den. Vi forsøger, ud fra de kendsgerninger der er tilgængelige for os at afgøre hvilket domæne hunden tilhører. Men denne tvivl viser, at domænet 'dyrene i zoologisk have' ikke havde så tydelige kriterier som vi først havde troet. Situationen viser os, at der er grænsetilfælde mellem de to domænetyper.

³¹ Selvfølgelig er der også her nuancer. Man kunne stå i et lokale, hvor farverne changerer mellem gult og rødt eller gult og grønt. I dette tilfælde ville det kræve en nøjere afvejning at definere, hvad der var gult, hvad der var orange, hvad der var rødt, osv. Men disse tilfælde opfatter jeg som undtagelsestilfælde. Jeg forsøger at imødekomme denne nuancering ved at kalde afgrænsningen 'relativt simpel'.

af eksempler på simple domæner som adskiller sig fra dem vi har taget udgangspunkt i. Det vigtige at sige om de simple domæner er blot, at de skaber en tydelig kontrast mellem 'væsentlig for domænet' og 'ikke væsentlig for domænet'.

12. Det komplekse domæne

Vi vil, for nu, slippe de simple domæner og rette blikket mod de komplekse domæner. De komplekse domæner vil, jævnfør navnet på domænet, indeholde et langt mere nuanceret og rodet indhold. De komplekse domæner afspejler i langt højere grad end de simple domæner, de situationer og problemer vi ofte bliver stillet overfor i den 'virkelige verden' - situationer eller problemer, hvor vi skal forholde os til et broget indhold. Det komplekse domæne kan sammenlignes med, hvad Gabriel siger om meningsfeltet. De er ifølge ham "...vage, brogede og relativt underbestemte (...) (de kan)...indeholde omskiftelige, ambivalente fremtrædelser.³²". I modsætning til det simple domæne, indeholder det komplekse domæne ikke kun genstande, men kan også indeholde bl.a. personer (herunder bl.a. motiver og følelser) sprog (herunder bl.a. begreber, betydninger og misforståelser) og kausale sammenhænge (bl.a. hændelser). Det vi gerne vil redegøre for ved de komplekse domæner, er først og fremmest *at de er komplekse*. Vi gør os ingen forhåbninger om, at vi udtømmende kan beskrive, hvad de komplekse domæner består af. Men det er vores håb, at vi igennem eksempler kan illustrere de grundlæggende forskelle der er på simple domæner og komplekse domæner, og ikke mindst, at der i det hele taget *er en forskel*. Vi vil gøre dette, fordi opdelingen i simple - og komplekse domæner, også påvirker den måde *resten* kommer til udtryk. Ved at tydeliggøre forskellen på domænerne, kan vi tydeliggøre de forskellige måder som *resten* kan optræde på.

Men inden vi for alvor kan begynde at redegøre for det komplekse domæne, må vi redegøre for de væsentligste elementer der kan optræde i det komplekse domæne. Med det mener vi, hvordan indholdet i det komplekse domæne adskiller sig fra indholdet i det simple domæne. De spørgsmål vi vil forfølge i det følgende afsnit er; *Hvad består det komplekse domæne af? Hvad rummer det komplekse domæne, som det simple domæne ikke rummer?*

Først og fremmest kan vi sige, at det komplekse domæne grundlæggende er domæne på samme måde som det simple domæne er det. Det handler stadig om at samle 'noget' i en ramme. Det handler også stadig om, at det vi forsøger at samle i rammen, samler sig ud fra nogle kriterier. Det der adskiller det komplekse domæne fra det simple domæne, er indholdet. Indholdet er mere nuanceret, broget og komplekst. Det vi

³² Gabriel: 74

forsøger at ramme ind med det komplekse domæne, er f.eks. fænomener, genstande eller begreber, som vi forsøger at forstå. Og når vi forsøger at forstå et fænomen som f.eks. 'corona-krisen', så prøver vi at indramme alt det, der kan være relevant for at forstå 'corona-krisen' og udelade alt det der ikke er relevant. Men det der er relevant, begrænser sig ikke nødvendigvis til den type kendsgerninger vi allerede har redegjort for. I de komplekse domæner er der som sagt flere elementer der kan være relevante. I det følgende vil vi redegøre for de tre væsentligste elementer, som det komplekse domæne kan bestå af, og som ofte er repræsenteret på samme tid. Disse er: *forholdskendsgerninger*, *egenskabskendsgerninger* og *kausale sammenhænge*.

13. Om forholdskendsgerninger og egenskabskendsgerninger

Først må vi vende tilbage til kendsgerningerne. Vi har allerede talt en del om dem, men hvis vi ikke gør ophold her, og folder kendsgerningerne yderligere ud, kan vi løbe ind i misforståelser. Det vi indtil nu har sagt om kendsgerningerne er, at genstande er defineret ved de kendsgerninger der kan udsiges om dem. Ligeledes adskiller genstande sig ved forskelle i kendsgerninger. Det er for så vidt stadig rigtigt. Men hvis vi folder kendsgerningerne yderligere ud, vil vi se, at kendsgerningerne kan underinddeles i to typer. Vi kan tale om to forskellige måder, at noget kan være en kendsgerning, at noget kan være sandt om noget. Helt forsimplet kan vi sige, at de to typer kendsgerninger, mest af alt differentierer sig ved, hvorvidt det er relevant, hvilket forhold den genstand vi forsøger at udsige kendsgerninger om, står i til andre genstande.

Ved den ene type kendsgerning, er det selve forholdet, som genstanden står i til andre genstande, der er kendsgerningen. Så når vi siger at 'koppen står *på* bordet' eller 'hunden står *ved siden af* manden', så er kendsgerningen ikke bundet til den enkelte genstand - vi kan ikke kun se på koppen. Kendsgerningen er snarere det der 'binder genstande sammen'. Denne type kendsgerninger har vi fra Wittgensteins Tractatus. Heri siger han at "*What is the case--a fact--is the existence of states of affairs.*" og efterfølgende "*A state of affairs (a state of things) is a combination of objects (things)*"³³. Et '*fact*' er en kendsgerning. '*Facts*' (kendsgerninger) er '*states of affairs*'. '*A state of affairs*' er et øjebliksbillede af det forhold som genstande står i til hinanden. Et "*state of affairs*" kunne f.eks. være "koppen står på bordet". Det forhold som koppen står i til bordet *lige nu* er, at koppen er placeret ovenpå bordet. Det er en kendsgerning, at koppen *lige nu* står ovenpå bordet. Men ved at flytte koppen og stille den *under* bordet, skaber vi en ny kendsgerning, som er, at koppen *lige nu* står *under* bordet. Grunden til at vi præciserer at det er *lige nu*, at f.eks. koppen står på bordet er, at det er en kendsgerning der er sand, om den situation der er lige nu. Så *lige nu* er det sandt,

³³ Wittgenstein: paragraf 2 og 2.01

at koppen står på bordet. Men denne kendsgerning er ikke en der permanent er påklisset koppen. Den refererer kun til det nuværende forhold mellem koppen og bordet.

Denne opfattelse af kendsgerninger er radikal. Den er radikal på den måde, at forholdet mellem genstandene er det eneste der kan karakterisere dem. Wittgenstein siger at "*The configuration of objects produces states of affairs.*³⁴". Så når vi konfigurerer, det vil sige sammensætter 'objects'³⁵, skaber vi kendsgerninger. Det må betyde, at for at kendsgerninger om en genstand skal kunne forekomme, kan genstanden ikke stå alene. Den må altid stå i et forhold til en anden genstand - og dette forhold mellem genstandene bliver så kendsgerningen.

Som Wittgenstein siger "*In a state of affairs objects stand in a determinate relation to one another*³⁶". Det er altså det forhold som genstandene står i til hinanden, der determinerer dem. Det vil sige, at disse kendsgerninger kun udsiger noget om genstandene i den udstrækning de står i et forhold til andre genstande. Denne type kendsgerning vil vi herefter omtale som *forholdskendsgerninger*, da det er forholdet mellem genstande, der er kendsgerningen.

Den anden type kendsgerninger, er den vi allerede har talt om i domæne-afsnittet. Den vil vi fremover kalde *egenskabskendsgerninger*. For at folde den mere ud, og for at differentiere den yderligere fra den anden type kendsgerninger (forholdskendsgerninger), kan vi kigge på den måde Heidegger udlægger 'tingen' i "*What is a Thing*" (*Die frage nach dem ding*). Heri forsøger han at stille det grundlæggende metafysiske spørgsmål: *hvad er en ting? Og hvad er det ved tingen der gør den til en 'ting'*. Han kommer med to karakteristika ved 'tingen' som vi kan bruge i vores udlægning. For det første, er en ting altid en *denne her (je dieses)* "*There is no thing in general, only particular things; and the particulars, moreover, are just these (je diese). Each thing is one such this one (ein je dieses) and no other.*³⁷". Det betyder, at tingen altid er *denne ting*, det vil sige, at det er grundlæggende for tingen, at den altid er denne konkrete ting. På denne måde adskiller vores umiddelbare, konkrete tilgang til tingene sig fra den videnskabelige tilgang til tingene, "*For a botanist, when he examines the labiate flower, will never be concerned about the single flower as a single one: it always remains an exemplar one.*³⁸". Når en botaniker analyserer en blomst, er han kun optaget af *denne blomst* i den udstrækning at den udgør et eksempel på blomsten *som type*. Hans ønske er ikke at kunne sige noget om denne konkrete blomst, men i stedet hvad denne konkrete blomst

³⁴ Wittgenstein: paragraf 2.0231

³⁵ Det er ikke helt tydeligt, hvad Wittgenstein præcist mener med 'objects'. Er det genstande i betydningen 'stol' eller 'kop', eller er der tale om 'objects' som en mere atomar substans. Vi vil bruge det her i betydningen 'stol' og 'kop'.

³⁶ Wittgenstein: paragraf 2.031

³⁷ Heidegger: 15

³⁸ Heidegger: 15

kan sige om dens art. At en ting (genstand) altid er en *denne ting*, præciserer den forståelse af kendsgerninger som vi indtil nu har holdt os til. Det har ikke været helt klart, om en genstands kendsgerninger nødvendigvis er knyttet til genstanden som *denne genstand* eller om de kendsgerninger der kunne udsiges, var knyttet til genstanden som *type*. Så når vi siger "tyren har horn", så er det kun en kendsgerning såfremt det kan udsiges om *denne tyr*. Der er ikke nogen kendsgerninger der kan udsiges om tyre som gruppe. Vi kan godt tale om tyre i generelle termer, der forsøger at karakterisere en tyr. Men det er kun kendsgerningerne om *denne* tyr vi holder for sande. Der er ikke nogen generelle kendsgerninger, men altid kun konkrete kendsgerninger. Så når jeg kigger på en genstand og forholder mig til hvilke kendsgerninger der kan udsiges om denne genstand, kan jeg ikke forlade mig på, hvilke kendsgerninger man normalt kan udsige om denne type genstand, eller hvilke kendsgerninger vi *tidligere* har udsagt om denne genstand. Genstanden er altid "*...a thing present here and now.*³⁹". Jeg må derfor undersøge genstanden på ny, og forholde mig til, hvilke kendsgerninger der kan udsiges om netop *denne* genstand på netop *dette* tidspunkt.

Heidegger påpeger et andet forhold ved 'tingen' som vi vil støtte os til. Når vi forsøger at tilgå en genstand, må vi "*...disregard the frame around things and look exclusively at their construction.*⁴⁰" Vi kigger altså kun på tingen, kigger kun på dens 'konstruktion', og forholder os ikke til den ramme der er rundt om tingen. Men hvori består tingens konstruktion? Heidegger siger, at tingen altid er en "*...bearer of many existing (vorhanden) yet changeable properties.*⁴¹". Det der er med til at konstituere tingen som 'ting' er, at en ting altid er et noget der bærer nogle egenskaber (properties). Der er altid nogle egenskaber der ledsager tingen. F.eks. siger han om en sten, at den er "*...hard, grey and has a rough surface...*⁴²". Disse egenskaber vil vi opfatte som kendsgerninger. Og da vi må "*disregard the frame around things*", antager vi, at disse kendsgerninger er nogle som kan udsiges om genstanden uafhængigt af dens forhold til andre genstande. I modsætning til forholdskendsgerningerne, spiller forholdet mellem f.eks. koppen og bordet ikke nogen rolle for de kendsgerninger vi kan udsige om koppen. Vi kigger på koppen som en uafhængig genstand. Kendsgerningerne er det der kommer os i møde, når vi sanser genstanden. Det kunne f.eks. være at koppen er hvid og lavet af porcelæn. Heidegger siger, at: "*The statements we make are taken from a faithful fitting to what things themselves show us.*⁴³". Tingen (genstanden) viser os noget, nogle karakteristika, nogle

³⁹ Heidegger: 30

⁴⁰ Heidegger: 32

⁴¹ Heidegger: 34

⁴² Heidegger: 32

⁴³ Heidegger: 32

egenskaber. Og når vi udsiger 'statements', så tror vi på, at vi med disse udsigelser gengiver genstandens karakteristika på en retvisende måde, som kendsgerninger.

Så, for at opsummere, kan vi sige at kendsgerningerne nu har delt sig i to underinddelinger. Den første type kendsgerninger er forholdskendsgerninger. Disse kendsgerninger siger noget om genstandenes forhold til hinanden. Den anden type kendsgerninger er egenskabskendsgerninger. Disse kendsgerninger er de egenskaber vi tilskriver *denne* genstand som en konkret genstand adskilt fra andre genstande. Her betyder forholdet ikke noget for de kendsgerninger vi kunne sige om genstanden. Vi opfatter de to typer kendsgerninger som komplementære. Det forhold som genstanden står i til andre, er væsentligt at belyse, hvis vi vil kende genstanden. Men vi opfatter ikke denne type kendsgerninger som udtømmende. Derfor medtager vi egenskabskendsgerningerne, fordi de kan sige noget om genstanden uafhængigt i dens forhold til andre genstande.

Nu har vi fået præciseret hvad vi forstår ved kendsgerninger, og hvordan de to typer af kendsgerninger adskiller sig fra hinanden. Men som allerede beskrevet, er der et yderligere forhold der er væsentligt i de komplekse domæner. For i de komplekse domæner kan kausale sammenhænge få betydning for indholdet i domænet og også domænets grænser.

14.Kausale sammenhænge i det komplekse domæne

Kausale sammenhænge kan være væsentlige at forholde sig til, hvis man forsøger at forstå fænomener i den 'virkelige verden'. I artiklen "An Action-Related Theory of Causality" siger Donald Gillies at "*The natural world is to be considered as highly complicated and subject to many variations, while at the same time obeying quite a number of laws and regularities.*⁴⁴". Disse 'laws and regularities' er kausale sammenhænge, og hvis vi forstår de underliggende grunde til bestemte hændelser, deres årsag, kan det skabe en relativ forudsigelighed mellem årsag og virkning. Det er denne viden der giver os mulighed for at 'gribe ind' og påvirke hændelsesforløb i en ønsket retning. Gillies taler om, at der er to forskellige måder, hvor vi kan anvende denne viden om årsagssammenhænge - til *productive actions* eller *avoidance actions*. *Procuative actions* "...arise when our law is that A causes B. Someone wants to produce the effect B and does so by instantiating the cause A."⁴⁵. Så hvis vi ved at A forårsager B, og vi ønsker at B skal ske, så kan vi 'skabe' dette, ved at iværksætte A. Det modsatte tilfælde er gældende for *avoidance actions*: "*This arises when the law is that A causes B, but now someone wants to avoid the effect B or prevent it from occurring. One*

⁴⁴ Gillies: 839

⁴⁵ Gillies: 827

*strategy which such a person might adopt would be to ensure that A does not occur.*⁴⁶”. Hvis vi ved at A forårsager B, og vi ønsker at undgå B, kan vi gøre det, ved at undgå at A bliver iværksat (givet at B kun kan forekomme, hvis A forekommer).

Gillies siger at *”Everyday life imposes on us the constant necessity for taking action*⁴⁷”. Vi er hele tiden stillet i situationer, hvor det forventes af os, at vi skal ’handle’, gøre noget. Derfor er det, ligesom i de eksempler på komplekse domæner vi om lidt vil præsentere, væsentligt at *forstå* de årsagssammenhænge der forårsager hændelser, hvis vi vil være i stand til at påvirke disse hændelser.

15. Mekanisk kausalitet eller ’blød kausalitet’

Kausalitet er et begreb som har beskæftiget mange filosoffer i tidens løb. Den almindelige forståelse af kausalitet er som regel udtrykt ved en mekanisk forståelse, der kan sammenlignes med en billardkugle der støder til en anden billardkugle og derved forårsager en bevægelse hos denne. I den mekaniske kausalitet er der tale om genstande der ved fysisk kontakt, påvirker hinanden. Vi vil her bruge en bredere forståelse af kausalitet der ikke begrænser sig til den mekaniske, men som også forsøger at inddrage en mere ’blød kausalitet’, en mere sprogligt orienteret kausalitet, som f.eks. indbefatter årsag og virkning mellem mennesker uden fysisk kontakt - som en *”hvorfør gjorde hun X? Hun gjorde X fordi han sagde Y”*. Der findes ingen teorier eller modeller der er så omfattende at de udtømmende kan beskrive hændelser og relationer mellem mennesker. Men vi vil stadig gerne forsøge at inddrage disse hændelser mellem mennesker, da de er gode eksempler på de komplekse domæner. I de forskellige situationer og hændelser som vi bliver stillet overfor i vores daglige liv, spiller den ’bløde’ kausalitet en stor rolle, når vi skal forsøge at forholde os til disse situationer. Vores stillingtagen er påvirket af de forhold der er mellem mennesker, og mellem mennesker og hændelser.

Hvis vi skal forsøge at finde en metode eller teori til at forklare disse ikke-mekaniske kausale hændelser mellem mennesker, kan vi prøve at kigge på Kenneth Burkes *dramatisme*. Hans *dramatisme* kan ses som en metode der *”...addresses the emperical questions of how persons explain their actions to themselves and others (...) dramatism attempts to account for the motivational (explanatory) vocabulary or ordinary discourse and its influence on human action...*⁴⁸”. Denne teori forsøger at forklare de motiver og påvirkninger der er imellem mennesker ud fra en heuristisk metode, der ikke begrænser al påvirkning

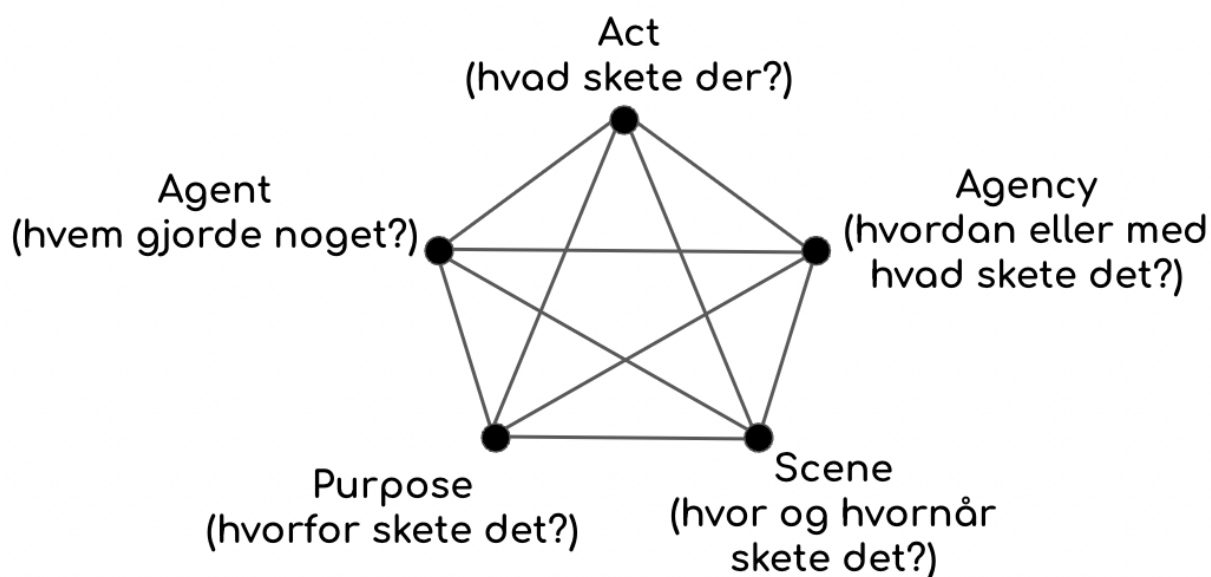
⁴⁶ Gillies: 827

⁴⁷ Gillies: 827

⁴⁸ Overington: 133

mellem mennesker til et spørgsmål om mekanisk kausalitet. Grunden til at det er en *drama-tisme* er, at "...human action is "essentially" dramatic..."⁴⁹. 'Drama' konnoterer, at det vi leder efter i Burkes *dramatisme* er 'der hvor dramaet er' - det vil sige, der hvor der er noget 'på spil', der hvor det væsentlige udspiller sig - og det er ikke altid let at regne ud, hvor dramaet virkelig udspiller sig. Burkes model, kan ses som en måde at kunne spørge sig ind til, 'hvad/hvem der påvirker/motiverer hvad/hvem'. Vi kunne også have brugt Butler eller Austin, og deres ideer om, hvordan sproget 'handler', altså at sproget og dermed udsagn kan gøre noget ved os, og at man kan tale om en slags kausal sammenhæng mellem det du siger, og det jeg føler. På den måde kan sproglige udsagn blive en årsag til fysiske indtryk. Men vi har valgt at fokusere på Burkes *dramatisme*, da den inddrager, men ikke begrænser sig til sproglige udsagn. Hans analysemodel, også kaldet *pentad* ser ud som følgende:

Figur 4

I hans model er der fem positioner som alle repræsenterer et spørgsmål som vi kunne stille til en given hændelse. Som eksempel forestiller vi os en hændelse hvor Per møder Poul på deres fælles arbejdsplads. Det er mandag og Per siger til Poul "skal vi følges ad til mødet?"

Vi kunne først spørge ind til handlingen (act); *hvad skete der?* Hvad var selve handlingen der udspillede sig? I denne situation er handlingen en sproglig handling. Handlingen er at Per siger "skal vi følges ad til mødet". Dernæst kunne vi spørge ind til agenten; *hvem gjorde noget?* Og *hvem blev det gjort med eller i mod?* Per

⁴⁹ Overington: 142

er agenten og Poul er modagenten. Nu kunne vi spørge hvordan eller med hvad skete handlingen (agency)? Per brugte sproglige udsagn til at udføre handlingen. Nu kunne vi spørge ind til scenen. *Hvor og hvornår skete det* (scene)? Det skete mandag på deres fælles arbejdsplads. Til sidst kunne vi spørge, *Hvorfor skete det? Hvad var formålet* (Purpose)? Formålet var, at Per gerne ville følges med Poul til mødet.

Denne model kan vi anvende til at indsamle kendsgerninger om det kausale forhold ved en hændelse. Først og fremmest det mekaniske, som vi kan få indsigt i ved at spørge direkte til hændelsen. Hvad var det, i en mekanisk kausalitetsforståelse, der skete - 'hvilke billardkugler påvirkede hvilke billardkugler, og hvordan?'. Men vi kan også spørge til den mere 'bløde kausalitet'. Hvad påvirkede/motiverede denne hændelse? Hvilke spørgsmål skal vi stille for at kunne indsamle kendsgerninger om denne årsagssammenhæng? Afhængigt af med hvilket perspektiv vi spørger, kan vi fremhæve visse kendsgerninger som væsentlige eller uvæsentlige. For at illustrere yderligere, kan vi kigge på det første eksempel på et komplekst domæne. Lad os prøve at se på en konflikt mellem to mennesker.

16. Første eksempel på det komplekse domæne: en konflikt

Det er tirsdag. Du er på arbejde. Du træder ind i et lokale. I lokalet er dine kolleger Heidi, Pia og Jørgen. De samtaler. Få sekunder efter du er trådt ind, forlader Pia lokalet med tårer i øjnene. Du står tilbage med et umiddelbart spørgsmålstejn; "Hvorfor græder Pia?". Dette spørgsmål skaber en umiddelbar forståelsesramme - et komplekst domæne. Der er noget du ikke kan forstå, og du skaber nu denne forståelsesramme, for at prøve at forstå det du ikke forstår. For at kunne forstå situationen må du forstå de forhold der påvirkede situationen. Kriteriet for inddragelse i dette (komplekse) domæne, er derfor de kendsgerninger eller forhold der kan bidrage til besvarelsen af følgende: *hvad er meningen med denne hændelse? Hvordan skal vi forstå den?* Der er noget vi ikke ved (hvorfor Pia græder), men hvis vi får samlet de rette kendsgerninger, kan vi måske begynde at forstå situationen. Der er nogle kendsgerninger der er væsentlige og der er nogle kendsgerninger der er uvæsentlige. Vi kan bruge Burkes model til at spørge ind til hændelsen. På den måde kan vi indsamle kendsgerninger, og disse kendsgerninger kan måske bruges til at besvare spørgsmålet. Vi kunne starte med at spørge; *hvad skete der?*

Det viser sig, at Pia og Heidi havde en diskussion inden Pia forlod lokalet. Vi spørger videre for at indsamle flere kendsgerninger. *Hvem gjorde noget?* Heidi gjorde noget ved Pia i den forstand, at Heidi diskuterede med Pia (og Pia diskuterede med Heidi). *Med hvad blev handlingen gjort?* Pia og Heidi brugte begge sproget til at 'handle med'. Vi kunne også spørge; *hvor og hvornår skete det?* Det skete på arbejdspladsen en tirsdag.

Ved at stille disse spørgsmål har vi indsamlet kendsgerninger, men det er ikke nok, for kendsgerningerne i sig selv kan sammenlignes med det 'hav af kendsgerninger' som vi allerede har talt om. Kendsgerningerne 'ligger bare der' i en uordnet tilstand, og for at de kan træde frem og skabe mening ift. muligheden for at forstå en situation, må vi 'ordne dem'. Derfor forsøger vi at skabe et domæne, og derved 'vægte' disse kendsgerninger i forhold til hinanden. Vi spørger: hvorfor og hvordan bidrager disse kendsgerninger til at forstå situationen?

Hvis vi skal forsøge at forstå situationen i det konkrete eksempel, kan det måske have noget at gøre med at hændelsen udspillede sig på Pias arbejdsplads (scene). Måske selve stedet påvirker Pias måde at reagere på? Måske hun grundlæggende er ked af at være på sit arbejde. Måske tidspunktet spiller en rolle? Måske er det Pias fødselsdag, og måske er det en væsentlig kendsgerning, for at forstå hvorfor Pia græder? Måske handler det om det som Heidi sagde til Pia? Måske var det selve udsagnet der betød noget? Eller måske det ikke var udsagnet i sig selv, uafhængigt af hvem der sagde det? Måske skal vi se mere på agenterne? Måske betyder Pia og Heidis forhold til hinanden noget for Pias reaktion. Men Jørgen var også til stede i lokalet. Måske spiller hans nærvær en væsentlig rolle?

I Burkes model skaber vi forståelse ved at tænke de fem positioner, eller nogle af dem, i samspil. Hvis vi i det konkrete tilfælde tænker handlingen (act) sammen med scenen (scene), så antager vi, at forholdet mellem handlingen og scenen er væsentligt for at forstå situationen. Den handling der skete, var på en måde motiveret eller påvirket af det sted det skete eller tidspunktet det skete på. I forhold til figur 4 ovenfor, tegner vi altså en streg mellem act og scene og fremhæver denne. Dette er hvad Burke kalder for *ratio*: *"The Scene-Act ratio, for example, is an assertion that particular acts correlate with particular scenes, and "sensible" explanations will exhibit a consistency between acts and their scenes.⁵⁰"*. Så for at forstå situationen, må vi forstå forholdet mellem scene og act. Ved at fremhæve nogle kendsgerninger, lader vi andre glide i baggrunden. Det kan f.eks. være, at tidspunktet og stedet ikke spiller en rolle for forståelsen af situationen, hvilket betyder, at det ikke er væsentligt at vide noget om tidspunktet eller stedet, for at forstå situationen.

Hvis vi vælger en *ratio*, f.eks. en '*scene-agent ratio*', betyder det, at vi lader 'scene' og 'agent' træde frem som væsentlige, men ikke uafhængigt af hinanden. Den måde vi skal forstå 'agent' på, afhænger af den måde vi forstår 'scene' på og omvendt. 'Dramaet' eller essensen af det der er på spil i situationen skal forstås i et spænd mellem 'agent' og 'scene' og ikke som en sum af 'agent' og 'scene'. Det der definerer

⁵⁰ Overington: 141-142

'agent', kan i en '*scene-agent ratio*' ikke forstås uden samtidig at forstå 'scene' og vice versa. De definerer hinanden gensidigt⁵¹.

Lad os antage at vi til sidst når frem til en tilfredsstillende forklaring, der sætter os i stand til at forstå essensen af situationen. Vi har valgt nogle kendsgerninger ud som væsentlige og skubbet andre i baggrunden som uvæsentlige. Situationen skal forstås indenfor en '*agent-act ratio*'. Det er Pias forhold til Heidi der bedst forklarer hvorfor hun forlod lokalet i tårer. Der er noget 'på spil' imellem dem. Kriteriet for hvad der hører hjemme i domænet, er nogenlunde tydeligt for os. Vi har valgt de kendsgerninger ud, som bekræfter denne forklaring. De andre kendsgerninger anser vi som uvæsentlige til at forklare og forstå situationen.

Men så, efter 2 år, får vi ved et tilfælde nye kendsgerninger at vide. Chefen havde igennem længere tid sendt seksuelt upassende sms'er til Pia. Denne kendsgerning synes væsentligt. Vi trækker den derfor ind i vores domæne, som en væsentlig kendsgerning. Men nu ser vi, at tilføjelsen af denne kendsgerning ikke blot har gjort domænet en smule større. At tilføje denne kendsgerning har tvunget os til at ændre vores *ratio*. Som vi lige har sagt, ligger forståelsen af en situation i et spænd mellem kendsgerninger, og ved at inddrage denne kendsgerning påvirkes spændet, det indbyrdes forhold der er mellem kendsgerningerne i domænet. Dette kan omstyrte vores strukturering af kendsgerningerne, og skabe en ny vægtning af væsentligt og uvæsentligt for domænet. Det vil sige, at ved at inddrage denne kendsgerning, påvirker vi måden vi forstår andre kendsgerninger, hvilket kan få nogle kendsgerninger der før var væsentlige, til nu at være uvæsentlige.

Dette eksempel viser en forskel på det simple domæne og det komplekse domæne. I det simple domæne påvirkede hverken tilføjelser eller fjernelser af genstande fra domænet, selve domænet. Hvis vi f.eks. tilføjede endnu et dyr til zoologisk have, påvirkede det ikke de andre dyrs mulighed for at optræde i domænet. Det ændrede heller ikke deres position i domænet, hvorvidt vi tilføjede eller fjernede dyr fra domænet. Den påvirkning der er mellem genstande og domæne, er for det simple domænes vedkommende, ikke gensidig. Domænet definerer genstandene. Kriterierne for inddragelse i domænet afgør, ved en afvejning af kendsgerningerne ved genstandene, om de kan indgå i domænet eller ej. Men i de komplekse domæner, som konflikt-eksemplet ovenfor skal illustrere, forholder det sig anderledes. Her er der en gensidig påvirkning mellem kendsgerninger og domæne. Hvis der trækkes nye

⁵¹ Det kan sammenlignes med det som Wittgenstein i Tractatus siger om kendsgerninger, og som vi har formuleret som forholdkendsgerninger. Forskellen er, at Wittgenstein taler om forholdet mellem 'objects' og at vi her taler om forholdet mellem f.eks. mennesker og steder.

kendsgerninger ind i domænet, kan det påvirke den måde vi forstår de nuværende kendsgerninger i domænet. Når vi spørger til en hændelse "*hvordan skal vi forstå denne hændelse? Hvad er der 'på spil' her?*", og vi på et tidspunkt finder et tilfredsstillende svar, så er dette svar, det der strukturerer domænet. Kendsgerningerne 'samlers sig omkring det'. Svaret 'lyser' på kendsgerningerne på en bestemt måde, der stiller dem i et bestemt forhold (*ratio*) med hinanden. Dette svar som kendsgerningerne samler sig omkring, kunne tilnærmelsesvis minde om hvad Laclau og Mouffe kalder for en diskurs' *knudepunkt*. Dette knudepunkt kan "*...standse forskellenes flyden...*"⁵² og fikserer en mening. Når der tilføjes kendsgerninger til domænet, gives der mulighed for, at 'svaret' kan være anderledes, at der kan 'lyses' på kendsgerningerne på en anden måde, og derved skabes et andet forhold imellem dem. Det nuværende knudepunkt bliver opløst for at kendsgerningerne kan samle sig om et nyt knudepunkt, der fikserer kendsgerningerne på en ny måde. Dette giver os anledning til at konkludere noget om det komplekse domæne. Det er, i modsætning til det simple domæne, modtageligt for påvirkning. Det rummer en skrøbelighed.

Denne skrøbelighed kan sammenlignes med den *ufikserethed* som Laclau og Mouffe italesætter i deres diskursteori. I deres diskursteori vil vi sammenligne en diskurs med et domæne. Det er en ramme der samler det vi taler om. Det kunne f.eks. være en integrationsdiskurs. I en sådan diskurs er der nogle *momenter*. Momenter er det som vi har givet en betydning i en diskurs. Det vil sige det som vi har italesat som væsentligt for at forstå en bestemt diskurs. Et moment i en integrationsdiskurs kunne være 'politiske tilstande i Afghanistan', 'dansk økonomi' eller 'ghettoer'. De politiske tilstande i Afghanistan kan være væsentlige at forholde sig til, hvis vi taler om integration. Tilsvarende er *elementer* det, som vi endnu ikke har givet en betydning i diskursen, men som rummer en mulighed for at få det. Elementerne flyder rundt udenfor diskursen i det diskursive felt. En *ufikserethed* i diskursen skyldes, at "*...overgangen fra 'elementer' til 'momenter' aldrig (kan) blive fuldstændig.*"⁵³ De *momenter* som udgør domænets indhold, er aldrig 'fuldstændige momenter'. Der ligger hele tiden i dem, som en skrøbelighed, muligheden for, at de kan blive elementer igen. Der er altid en mulighed for, at de kan forstås anderledes. Dermed kan deres væsentlighed for diskursen ændres eller helt forsvinde. De er aldrig endeligt fikserede i deres betydning, lige såvel som kendsgerningerne i vores konflikt-domæne heller ikke er det. Der er altid en mulighed for, at vi kan forstå situationer anderledes.

Det skulle gerne være tydeligt, at når vi forsøger at forstå f.eks. en konflikt, så forsøger vi at adskille de informationer der er tilgængelige for os, efter kriteriet; *er denne information noget der bidrager til*

⁵² Laclau og Mouffe: 62

⁵³ Laclau og Mouffe: 63

forståelsen af konflikten? Vores metode er i udgangspunktet den samme som når vi scanner et lokale for alt der er gult. Vi vurderer om kendsgerningerne tilhører eller ikke tilhører domænet. Men i det komplekse domæne, som ovenfor illustreret, er det ikke nødvendigvis så ligetil at afgøre, hvad der er væsentligt for at forstå konflikten. Det ender ofte med at blive en vurderingssag. Det skyldes også, at kriterierne for inddragelse i konflikt-domænet, ikke altid laver en skarp linje mellem relevant og irrelevant. Det er ikke enten relevant eller irrelevant, men ofte mere eller mindre relevant.

Det skyldes også, at de hændelser vi arbejder med, sjældent er simple, lineære hændelser som "glasset gik i stykker fordi stenen ramte det". Sådanne hændelser kan udtrykkes ved et $A \rightarrow B$, altså at A forårsager B. Men de situationer og hændelser vi oftest er omgivet af eller involveret i, er sjældent lineære. I stedet for et 'A forårsager B', er det snarere et 'A og B og C og D forårsager E'. Det er til og med ofte sådan, at kausaliteten ikke kun bevæger sig én vej, men derimod at påvirkningen er gensidig. Det er ikke kun A og B og C og D der påvirker E. Nogle gange påvirker E også A, B, C og D. Endvidere må vi ofte arbejde med korrelationer snarere end kausalitet⁵⁴. Det kausale forhold er ikke tydeligt for os. Vi kan ikke altid se hvad der påvirker hvad. Vi er ofte overladt til en 'fornemmelse' af en sammenhæng, som ikke nødvendigvis giver sig til kende som et simpelt mekanisk kausalitetsforhold mellem to genstande. De komplekse sammenhænge, som vi ofte indgår i, skal opfattes som Rubiks terninger, snarere end Goldbergs maskiner. Én årsag forårsager ikke én hændelse, men ofte flere⁵⁵. I dette edderkoppespind af årsagssammenhænge, kan det være svært at trække en grænse for, hvilke årsagssammenhænge der er væsentlige for at forstå en situation/hændelse. Der er et hav af påvirkninger, og har man indset det, har man også indset, at situationer/hændelser kan forstås på flere måder.

Vi har nu kigget på det første eksempel på et komplekst domæne: en konflikt. Dette eksempel har tydeliggjort en forskel på det simple - og komplekse domæne. De komplekse domæner rummer en skrøbelighed. De er modtagelige for påvirkning 'udefra'. Denne påvirkning kan skyldes at der enten bliver tilføjet kendsgerninger - eller fjernet kendsgerninger fra domænet. Dette kan forskyde forholdet mellem kendsgerningerne i domænet og vi kan komme i tvivl om, hvad der påvirker hvad i domænet. Kendsgerninger der før 'trådte frem' og havde relevans for forståelsen af situationen/hændelsen, kan nu vise sig at være irrelevante.

Inden vi forholder os til hvordan *resten* optræder i det komplekse domæne, vil vi kigge på et andet forhold der adskiller det simple domæne fra det komplekse domæne. Vi har tidligere fundet frem til, at

⁵⁴ Bergstrom & West: 55-65

⁵⁵ Caron: 22

størrelsesforholdet mellem det aktuelle og *resten* ikke påvirker det simple domænes kriterier. Det simple domænes kriterier er tydelige. Der er en klar kontrast mellem det der tilhører domænet og det der ikke tilhører domænet. Denne tydelighed i kriterierne bliver ikke forstyrret, ændrer sig ikke, selvom *resten* i domænet er større end det aktuelle. Som i pattedyrseksemplet ovenfor, påvirkes domænet ikke, selvom der er mange pattedyr vi endnu ikke har stiftet bekendtskab med. Lad os prøve at se på, om det samme er gældende for det komplekse domæne.

17. Andet eksempel på det komplekse domæne: en bog

Lad os forestille os at vi skal læse en bog. Vi har sat os for at læse Kants *Kritik af Den Rene Fornuft*. Bogen er på 600 sider. Vi kigger på bogen som den ligger foran os, som materialitet. Den visuelle ramme om bogen, bliver et synligt udtryk for rammen for vores domæne. Domænet manifesterer sig materielt ved bogen. Vi vil forsøge at forstå, hvad denne bog handler om, og alt hvad der bidrager til denne forståelse, vil vi inddrage i domænet. Tilsvarende vil vi udelukke alt fra domænet, der er irrelevant for forståelsen af, hvad bogen handler om. Vi åbner bogen og begynder at læse. Fra første færd forsøger vi at tyde en sammenhæng i teksten. Når vi spørger '*hvad drejer det sig om?*', så er det vi leder efter dette '*om*' som er midtpunktet, det centrale som teksten strukturerer sig omkring - det som vi med Laclau og Mouffe har omtalt som *knudepunktet*. Vi spørger *hvordan hænger det jeg læste på side et sammen med det jeg nu læser på side tre?* Vi er opmærksomme på, at alt i teksten ikke bidrager lige meget til forståelsen af, hvad bogen handler om. Der er passager og sætninger som er mere væsentlige end andre. Vores opgave består derfor i at skille det uvæsentlige fra det væsentlige. Da vi har læst omkring 20 sider kommer en ven forbi. Hun spørger os om hvad bogen handler om. Vi forsøger at give et svar ud fra de 20 sider vi har læst, men gør opmærksom på, at der stadig er 580 ulæste sider. Vi tager et forbehold for, at det svar vi nu har givet, kan ændre sig radikalt når vi har læst mere af bogen. Hvad siger dette svar og forbehold nu, om forholdet mellem det aktuelle og *resten*?

Vi har læst 20 ud af 600 sider, og antager den simple præmis, at siderne er et nogenlunde udtryk for, hvor meget af bogen vi har haft mulighed for at forstå, og altså at hver side rummer en lige stor mulighed for at bidrage til forståelsen af bogen. Dette er forsimplet, da alle sider ikke nødvendigvis i samme grad bidrager til forståelsen af bogen. Endvidere transcenderer forståelsen af bogen ofte bogens 600 sider, da kendsgerninger om forfatterens person, samtid og tidligere værker også kunne tænkes at bidrage til forståelsen. Men alle disse kendsgerninger og deres mulighed for at bidrage til forståelsen, skævvrider kun forholdet mellem det aktuelle (de 20 sider) og *resten* yderligere. Det vi har haft mulighed for at forstå af bogen, er en (markant) mindre del end det vi endnu ikke har forholdt os til, men som muligvis kan bidrage til forståelsen af bogen. I dette tilfælde er *resten* altså større end det aktuelle. Dette *resten* optræder her

som det vi allerede har kaldt *undefineret*. Da vi kun er i den spæde start med at finde det *om*, det knudepunkt der strukturerer domænet, og som definerer hvad der er henholdsvis væsentligt og uvæsentligt, er det stadig uklart når vi møder noget nyt (ny tekst), om dette er relevant for vores *om*, og derfor en del af *resten*, eller det er irrelevant og derfor ikke en del af *resten*. Grænserne for hvad der tilhører - og ikke tilhører domænet, er meget uklare.

Hvis vi genkalder os retskrivningsordbogens definition af *resten*, så lød den: *mindre del som er tilbage eller tilovers af en større helhed*. Men hvor meget betyder det for denne definition, at *resten* er en *mindre del* af en *større helhed*. Kan vi kun tale om et *resten*, hvis det udgør en mindre del af domænet end det aktuelle? Hvad hvis *resten* udgør en *større del* af helheden, som det synes tilfældet med vores bog-eksempel?

I radioprogrammet "*Julen er smerternes fest*"⁵⁶ som P1 udsendte fredag den 3. december 2021, kommer de med en interessant pointe, som måske kan hjælpe os her. I programmet taler forfatter Knud Romer og videnskabsjournalist Lone Frank bl.a. om et nyt forskningsstudie der ifølge deltagerne viser, at 85 % af befolkningen i en kortere eller længere periode, vil have en psykisk lidelse. I samtalen diskuterer de, om det er de 85 % med den kortere- eller længerevarende psykiske lidelse der afviger fra de 15 % uden psykiske lidelser, eller det er de 15 % uden psykiske lidelser der afviger fra de 85 % med kortere- eller længerevarende psykiske lidelser. Det de diskuterer er, hvorvidt det er de 15 % eller de 85 % der er normen. Knud Romer pointerer, at der ikke kan være 85 % der afviger, underforstået, at en så stor del af befolkningen ikke kan opfattes som afvigende, som *unormale*. Det må være de 15 % der afviger. Knud Romer siger, at "*...det (psykiske lidelser) som man normalt har behandlet som afvigelse fra en normaltilstand, er mere normalt...*"⁵⁷. Det der er interessant her er, at så snart dem der afviger fra normen, bliver større i antal end dem der er normen, så skifter forholdet. Afvigelsen er nu normen og den tidligere norm er nu afvigelsen. I dette eksempel kan vi altså sige, at det der er størst i antal, definerer hvad der er normen og det der er tilbage, er det der er afvigende. Og hvad der er henholdsvis normen og det afvigende, kan ændre sig, hvis størrelsesforholdet mellem dem forskydes.

Lad os forsøge at simplificere. Statistikken forsøger at sige noget om mennesker (danskere). Alle mennesker (danskere) er inddraget, enten som normen eller som det der afviger fra normen. Der er 85 % der har en kortere- eller længerevarende psykisk lidelse. Der er 15 % der ikke har. Knud Romers kommentar er, at vi ikke kan fastholde, at denne statistik siger noget om mennesker, hvis den kun inddrager de 15 %. Hvis vi laver et domæne med et knudepunkt, der kun inkluderer de 15 %, kan vi ikke fastholde, at vi siger noget om mennesker, fordi de resterende 85 % tydeligvis også er mennesker, og derfor relevante ift. at sige noget

⁵⁶ <https://www.dr.dk/lyd/p1/julen-er-smerternes-fest/julen-er-smerternes-fest-3>

⁵⁷ Knud Romer fra radioprogrammet '*Julen er smerternes fest*' på P1.

om mennesker. Der er for meget, for mange mennesker, der ikke er inkluderet i domænet, hvorfor vi er nødt til at lave et andet knudepunkt, der gør det muligt at inkludere en større del af menneskene. Det som knudepunktet ikke strukturerer i domænet, lægger et pres på knudepunktets struktur. Hvis det som knudepunktet ikke strukturerer, bliver for stort, kan det få selve knudepunktets struktur til at bryde sammen.

Vi kan sige det samme om vores bogeksempel. Jeg vil sige noget om hvad bogen handler om. Jeg har læst 20 sider, som jeg kan forsøge at sige noget om. Jeg har altså forsøgt at skabe et knudepunkt ud fra de 20 sider jeg har læst. Men da mit domæne omhandler hele bogen, og derfor også de 580 ulæste sider, lægger de 580 ulæste sider så stort et pres på mit forsøg på at lave et knudepunkt, at min forsøgte struktur, kan bryde sammen. Det knudepunkt jeg har lavet, og de momenter jeg har identificeret omkring det, ville højst sandsynligt blive modificeret hvis jeg læste de resterende 580 sider. Netop derfor tager jeg et forbehold for de 580 sider, for at vise, at jeg godt ved, at de resterende 580 sider højst sandsynligt ville påvirke min strukturering. Og selve forbeholdet vidner om en vished om forholdet mellem det aktuelle og *resten*.

Nu kunne man spørge: hvorfor skal jeg nødvendigvis forholde mig til de resterende 580 sider af bogen? Kan jeg ikke bare skabe et domæne ud fra de 20 sider jeg har læst? Hvorfor og hvordan hænger de 20 sider sammen med de 580 sider? Og hvordan adskiller den relation sig der er mellem de 20 sider og de 580 sider, og så de 20 sider og alt muligt andet (f.eks. relationen mellem de 20 sider og min højre sko). Det der gør at relationen mellem de 20 sider og de 580 sider er anderledes og stærkere end relationen mellem de 20 sider og min højre sko, er at det domæne vi forsøger at skabe, allerede er skabt ved udgivelsen af bogen. Ved at læse bogen og prøve at forstå den, har vi også accepteret, at domænet går forud for os. Det jeg forsøger at forstå, har andre forsøgt at forstå før mig. Først og fremmest har Kant forsøgt at nedfælde nogle tanker, så det var muligt for andre at forstå dem. Disse tanker manifesterer sig materielt i bogen som symboler på papir. Med det har Kant forsøgt at vise, at der her er et domæne, noget der kan forstås i en sammenhæng. Dernæst har mange efter ham forsøgt at tyde en sammenhæng, at skabe et domæne. Det resulterer ikke altid i den samme sammenhæng. Dem der læser og tyder bogen, er ikke altid enige om, hvad der er relevant for domænet, og heller ikke hvordan det der er relevant for domænet skal identificeres - altså *hvordan* det er relevant for domænet.

Jeg har selvfølgelig mulighed for at afvise dette domæne, og sige at den tydning og forståelse der indtil nu har været af Kants bog, er helt forkert. Men hvis jeg accepterer domænet, og anerkender den eller de tolkninger der har været inden mig, anerkender jeg også, at jeg ikke er ene om at kunne modificere domænet. Jeg taler ind i et domæne, måske vi snarere skulle sige en diskurs, som mange deltager i. Hvis jeg i udgangspunktet accepterer den strukturering der er af diskursen, accepterer jeg også diskursens omfang.

Ved at acceptere diskursens omfang, anderkender jeg også, at den relation der er mellem de 20 sider og de 580 sider er stærkere end relationen mellem de 20 sider og min højre sko. Der er mange der har anset de sidste 580 sider af *Kritik af Den Rene Fornuft* for relevante, hvis man vil forstå de første 20 sider af bogen. Det samme kan ikke siges om min højre sko.

Så altså, grunden til at relationen mellem de 20 sider og de 580 sider er stærk, er at jeg accepterer domænet som et domæne der går forud for mig, som en forståelsesramme der (muligvis) transcenderer min egen forståelse.

Vi vil nu konkludere endnu et karakteristikum ved det komplekse domæne. Vi har i vores konflikt-eksempel allerede vist, at tilføjelse eller fjernelse af kendsgerninger, kan påvirke den struktur der er skabt imellem domænets kendsgerninger. En tilføjelse af kendsgerninger kan f.eks. forårsage, at domænets struktur må modificeres. Denne modificering kan ændre ved, hvad der kan inddrages i domænet, og hvad der ikke kan inddrages i domænet.

Men vi vil nu tilføje, at domænets struktur ikke kun påvirkes af det der bliver tilføjet eller fjernet fra domænet. Domænet struktur kan også påvirkes af mængden af *resten*. Hvis den del af domænet, som jeg endnu ikke har stiftet bekendtskab med, er for stor, kan det påvirke min evne til overhovedet at skabe en struktur i det jeg har stiftet bekendtskab med. En strukturering af et domæne, kræver at strukturen inddrager og identificerer en større mængde af domænet. Vi kan ikke præcisere hvad 'en større mængde' betyder, men blot sige, at styrken af domænets struktur stiger med mængden af identificeret indhold i domænet. I det komplekse domæne har forholdet mellem det aktuelle og *resten* derfor en væsentlig betydning. Hvis *resten* bliver markant større end det aktuelle, lægger det et pres på den struktur der er skabt omkring et knudepunkt. Dette pres kan få strukturen til at bryde sammen, da strukturen ikke omfatter en stor nok del af hele domænet.

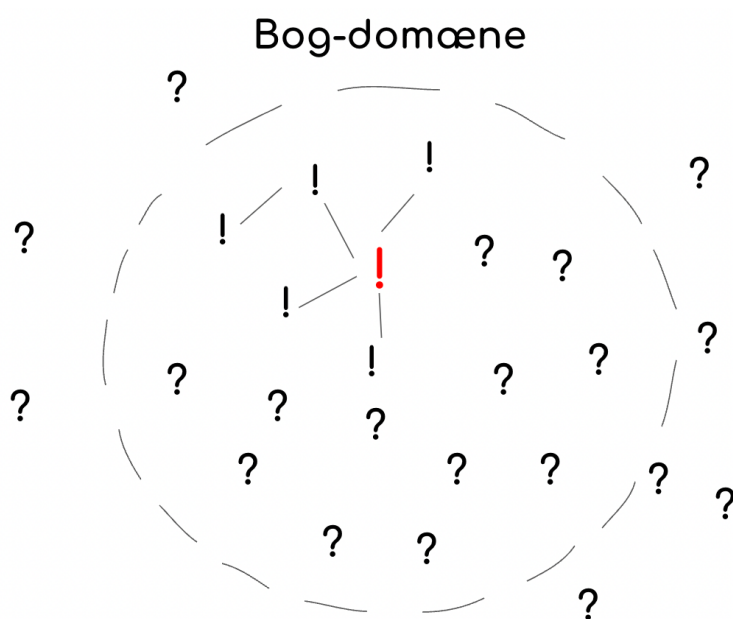
18. Resten i det komplekse domæne

Vi har nu givet to eksempler på det komplekse domæne. Det har vi gjort for at tydeliggøre forskellen mellem det simple - og det komplekse domæne. Men hvordan kommer denne forskel til udtryk i forhold til *restens* fremtrædelse?

Hvis vi genkalder os *restens* tre fremtrædelsesformer (uoverskueligt, ukendt og udefineret), så kan vi sige, at *resten* i det komplekse domæne, oftest fremtræder som en nuancering imellem *ukendt* og *udefineret*. Som vi har set, er strukturen i det komplekse domæne skrøbelig. Det gør det sværere at afgøre, hvad der tilhører - og ikke tilhører domænet. Når vi møder noget som er nyt for os, kan vi, pga. domænets vage kriterier, ikke altid afgøre, om dette nye tilhører vores domæne eller ej. Denne vaghed i kriterierne kan

skyldes, at de komplekse domæner ikke kun indeholder genstande, men ofte en sammenblanding af egenskabskendsgerninger, forholdskendsgerninger og kausale forhold. Med så broget et indhold, kan det være svært at afgøre hvad der påvirker hvad og hvilke forhold der er væsentlige for strukturen i vores domæne. Det bliver hurtigt et edderkoppespind af gensidige påvirkninger, hvor det er besværligt at afgøre årsager og virkninger. Dette kan give et indtryk af, at *resten* er umådelig stort. Når strukturen i domænet er skrøbelig, når vi ikke ved præcist 'hvad vi leder efter', kan det være svært at 'finde noget'. Som vi påpegede, kan tilføjelser eller fjernetelser af indhold påvirke strukturen i det komplekse domæne. Det kan ændre den identitet vi har givet til domænets indhold. Og når vi ved, at strukturen i domænet altid kan være anderledes, kan det gøre det endnu sværere at definere, hvad der er *resten*, altså hvad der er det relevante, som vi endnu ikke er blevet bekendt med i domænet. Lad os prøve at se et visuelt eksempel på, hvordan *resten* fremtræder i det komplekse domæne.

Figur 5

Det bogdomæne som vi allerede har omtalt, kunne se ud som ovenfor vist. Udråbstegnene kunne symbolisere den struktur vi har skabt på baggrund af de 20 læste sider. Vi har fundet visse sætninger og passager relevante, og vores knudepunkt, det røde udråbstegn, har identificeret *hvordan* de er relevante. Men denne struktur er skrøbelig. *Resten*, symboliseret ved spørgsmålstegnene, er stort. Der er et *resten* indenfor den stiplede cirkel. Dette er de 580 ulæste sider. Dette *resten* kan i sig selv true vores struktur og tvinge os til at omgøre den. Men der er også et *resten* udenfor den stiplede cirkel. Det er alle de

kendsgerninger og forhold, som også kan bidrage til forståelsen af bogen. Det kunne som nævnt være kendsgerninger om forfatterens person, hans samtid og bibliografi. Nogle af disse kendsgerninger ville være væsentlige for den struktur vi nu har valgt, men hvis strukturen skulle ændre sig, kan det vise sig, at det er helt andre kendsgerninger der er relevante. Laclau og Mouffe citerer Benveniste som siger, at *"...modifikationer af helheden og af detaljerne reciprokt betinger hinanden.."*. Det vil sige at når vi ændrer på domænets indhold, ændrer vi også på domænets knudepunkt og omvendt. Når vi ændrer på *hvad* domænet består af, ændrer vi også på *hvordan* vi skal forstå det som det består af. Det kan derfor være svært at definere, hvad *resten* begrænser sig til, når *resten* bliver påvirket af knudepunktets strukturering.

19. Delkonklusion 2

Vi har nu lavet en opdeling af domænerne i simple - og komplekse domæner. Denne opdeling kan bidrage til vores forståelse af, hvordan *resten* fremtræder. Vi har forsøgt at lave en skarp adskillelse af det simple - og komplekse domæne. Det har vi gjort, selvom de domæner vi møder i 'virkeligheden', ikke altid afspejler denne simple opdeling. De fleste domæner vil placere sig et nuanceret sted, midt i mellem. Men vi vil fastholde relevansen af denne opdeling, da vi mener at kunne se bestemte karakteristika ved bestemte domæner. Den store forskel på domænerne ligger i hvor tydelige grænserne er for inddragelse i domænet. Hvis grænserne er tydelige, kan vi relativt let afgøre, hvad der henholdsvis tilhører og ikke tilhører domænet. Er grænserne vage er det sværere at afgøre hvad der tilhører eller ikke tilhører domænet. *Restens* fremtrædelse afspejles af domænets kompleksitetsgrad. Når domænets kompleksitetsgrad stiger, bliver kriterierne for inddragelse vagere, hvilket påvirker *restens* måde at fremtræde på. I det simple domæne er *resten* enten uoverskueligt eller ukendt, men i begge tilfælde, kan vi relativt let afgrænse det område, som *resten* kan optræde indenfor. I det komplekse domæne, hvor grænserne er vage og uklare, er det tilsvarende uklart, hvilket område *resten* begrænser sig til. *Resten* fremtræder derfor ofte som udefineret. I de komplekse domæner har vi ofte en fornemmelse af sammenhæng, men denne fornemmelse er skrøbelig. Det skyldes ofte at sammenhængen er påvirkelig hvis domænets indhold ændres. Der er en gensidig påvirkning mellem domænets knudepunkt og indhold. Hvis vi tilføjer indhold til domænet, ændrer det på knudepunktet. Hvis vi ændrer på knudepunktet, påvirker det ligeledes domænets indhold. Da det komplekse domæne kan rumme både genstande, egenskabskendsgerninger, forholdskendsgerninger og kausale forhold, bliver forholdet mellem det aktuelle og *resten* ofte meget ujævnt. Der er noget vi synes at kunne tænke ind i en sammenhæng, men der er ofte umådelig meget mere, som vi ikke kan identificere i vores sammenhæng. Dette *resten* som vi ikke kan placere i en sammenhæng, kan lægge et pres på den sammenhæng vi har udpeget. Dette kan få vores struktur til at bryde sammen.

20. Resten for hvem?

Der er et spørgsmål der kan have presset sig på, og som vi ikke må undertrykke længere. Når vi indtil nu har talt om domæner og resten, har vi gjort det uden at forholde os til, fra hvilket perspektiv domænerne og *resten* bliver set fra. Vi har tilgået spørgsmålet om domænerne og *resten* fra et ontologisk perspektiv, et perspektiv hvor både domænerne og resten synes at være ens for alle. Men vi har allerede afklaret, at vi forholder os til domænerne som taledomæner, hvilket vil sige, at der kræves et blik, for at skabe et domæne. Betyder det så, at *resten* også er påvirket af det blik der konstituerer domænet? Hvis vi vender os mod 'den virkelige verden' bliver det tydeligt, at det som *resten* refererer til, også er afhængigt af øjnene der ser. Hvilke dyr der er kendte i zoologisk have og hvilke dyr der er *resten*, afhænger af, hvem der ser. Nogle har set isbjørnene, og de er derfor en del af det aktuelle i domænet. Andre har endnu ikke set isbjørnene. For dem er de derfor en del af *resten*. Ligeledes kan vi sige, at måderne at strukturere et komplekst domæne, måderne at forstå en situation, kan være lige så mange, som antallet af mennesker der forsøger at forstå den. Det må derfor være sådan, at hvis vi ønsker at kunne sige noget om *hvad resten er*, er vi nødt til at forholde os til *hvem dette resten fremtræder for*?

For at kunne tilgå spørgsmålet, vil vi forsøge at indtage fire forskellige perspektiver, og derefter se, hvordan det påvirker vores forståelse af *resten*. De fire perspektiver er: *Førstepersonsperspektiv*, *tredjepersonsperspektiv*, *det alvidende perspektiv* og *det uendelige perspektiv*. Lad os starte med at se på førstepersonsperspektivet.

21. Førstepersonsperspektivet

Den tolkning vi her vil lave af førstepersonsperspektivet, vil lægge sig op ad den som Naomi Eilan laver i hendes essay: *The First Person Perspective*. Heri forsøger hun at adskille førstepersonsperspektivet og tredjepersonsperspektivet. Hun adresserer problemet med at analysere sin egen bevidsthed. Det hun forsøger at analysere, bevidstheden, opleves fra et førstepersonsperspektiv, men for at kunne analysere det, må hun gøre det til objekt, hvilke indbefatter et tredjepersonsperspektiv.

Om førstepersonsperspektivet siger hun, at det er "*...immersed, non-reflective, essentially perspectival and, in this sense, subjective.*"⁵⁸. Vi tolker det som et subjektivt perspektiv, hvorfra der er en optagethed af 'det der er'. Vi kan forestille os Adam i paradiset have. Han går rundt og perciperer alt hvad der er i haven, tager det op, ser på det, spiser det. Men han forholder sig kun til det som sanserne retter sig imod. Han er 'immersed', optaget, nærværende, til stede i den situation han befinder sig i. Som en slags fænomenologisk

⁵⁸ Eilan: 51

væremåde, retter han sig mod det der kommer ham i møde. Han er 'non-reflective' på den måde, at hans opmærksomhed kun peger 'ud i verden' og aldrig ind på ham selv igen; "*...it is constitutive of the employment of the first person perspective that one not represent oneself as an object at all, but, rather, serve as the unrepresented focal point of representations from that perspective.*⁵⁹". Han bliver aldrig et objekt for sig selv, han ser aldrig sig selv, vender sig ikke refleksivt mod sig selv i tanken. Han fungerer kun som et ikke-observeret samlingspunkt for de indtryk der kommer ham i møde. Han er i en umiddelbar forbindelse med det rum der omgiver ham.

Hans opmærksomhed begrænser sig til det der ligger inden for hans horisont. Han stiller ikke spørgsmål. For ved at stille spørgsmål, ville han rette opmærksomheden mod det der spørges til, det som ved spørgsmålet illustreres som det der 'ikke er' men som spørgsmålet afkræver svar om. Verden kommer ham i møde som et nærvær, som en samling af alt det der er.

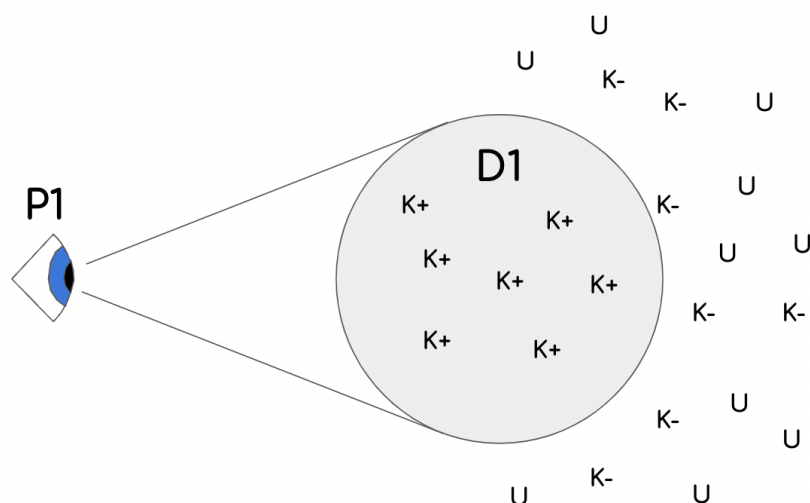
Vi skaber stadig domæner i førstepersonsperspektivet. Som vi har beskrevet tidligere, er domæner nødvendige hvis vi vil kunne navigere i verden. Men domænet fra et førstepersonsperspektiv adskiller sig radikalt fra domænet set fra et tredjepersonsperspektiv. Domænerne i førstepersonsperspektiv er af en mere instinktiv, ikke-reflekteret karakter. Jeg forholder mig til det der kommer mig i møde, det der er i mit sanselige nærvær. Det kan sammenlignes med når Gadamer siger om dyret, at det har en "*...bundethed til omverdenen.*⁶⁰". I førstepersonsperspektivet er vi ligeledes bundet til vores omverden. Vi kan flytte os til et andet rum, men er hele tiden begrænset til det rum vi er sanseligt bundet til. Vi hæver os ikke over denne omverden.

Lad os prøve at illustrere førstepersonsperspektivet med en figur:

⁵⁹ Eilan: 54

⁶⁰ Gadamer: 419

Figur 6

Lad os forestille os at vi fra førstepersonsperspektivet (P1) er i gang med at skabe et genstandsdomæne for 'bananer' (D1). Vi går rundt i en stor have og møder en masse genstande (U) som er ukendte for os. I vores møde med en ukendt genstand (U), forholder vi os til denne genstand. Vi spørger os selv, *er dette en banan?* Hvis vi ser at det er en banan, identificerer vi det som banan (K+) og inkluderer det i vores domæne. Hvis vi ser, at det ikke er en banan, identificerer vi det som en ikke-banan (K-) og udelukker det fra vores domæne. Vi forholder os ikke til de ukendte genstande før vi møder dem.

Indenfor domænet er altså kun de genstande vi har identificeret som bananer (K+). Udenfor domænet er de genstande vi allerede har forholdt os til og identificeret som ikke-bananer (K-). Derudover er de genstande vi endnu ikke har forholdt os til (U). Eftersom vi kun ser på domænet og dets indhold fra et førstepersonsperspektiv, retter vi kun vores opmærksomhed mod 'det der er', altså det som vi kan percipere. Vi stiller ikke spørgsmål til, om der mon er flere bananer i haven. Vi forholder os blot til de genstande vi møder. Hvis det er en banan, inkluderer vi det i domænet. Er det ikke en banan ekskluderer vi det fra domænet.

Nu kunne vi spørge: *hvordan påvirker førstepersonsperspektivet restens måde at fremtræde på?*

Som vi kan se i figur 6, er der ikke noget *resten* i dette domæne. Da vi kun forholder os til 'det der er', det som kommer os i møde, bliver vi ikke præsenteret for noget 'fravær'. Der er ikke noget tilovers i domænet. Vi forholder os ikke til det som 'ikke er' en del af domænet, men som muligvis kunne være det. Vi stiller ikke spørgsmålstejn til det der ligger udenfor vores synsfelt, og som muligvis kunne inkluderes i vores domæne.

For at *resten* skal kunne fremtræde, må vi forholde os til noget som ikke er præsent, noget som ikke er i vores umiddelbare nærvær, men som, hvis det var, kunne være relevant for vores domæne. Men denne mulighed for 'hvad der kunne være' forholder vi os ikke til i førstepersonsperspektivet.

Det betyder altså, at hvis vi indtager førstepersonsperspektivet, så forsvinder *resten* som fænomen. Der er ikke noget udover 'det der er'.

22. Tredjepersonsperspektivet

I modsætning til førstepersonsperspektivet, siger Naomi Eilan om tredjepersonsperspektivet, at det:

"...requires substantive self consciousness, the representation of oneself as one object among others.⁶¹". Fra

dette perspektiv er man selvbevidst, hvilket indbefatter en anerkendelse af, at jeg selv er et objekt der kan objektiviseres på samme måde som andre genstande kan det. Jeg bliver ikke kun bevidst om, at jeg kan objektiviseres af andre, men også at jeg kan objektivisere mig selv. Tredjepersonsperspektivet giver mig mulighed for at se genstande, situationer, personer, fænomener fra en anden vinkel, end den som jeg, givet mine sanser og min rum-tidslige position, er begrænset til. Med dette perspektiv, forsøger jeg at 'se det som jeg ikke kan se'. Det kan f.eks. komme til udtryk i en samtale med et andet menneske. Det andet menneske giver udtryk for et blik på en situation. Jeg kan ikke umiddelbart, med mine sanser, se situationen på samme måde som det andet menneske. Men jeg kan indtage et tredjepersonsperspektiv og forsøge, med min forestillingsevne, at se situationen, sådan som jeg forestiller mig, at det andet menneske ser den.

Med tredjepersonsperspektivet forholder jeg mig ikke til noget som jeg kan se, men derimod noget som jeg ikke kan se, men som jeg muligvis kunne se, hvis jeg stod i en position, som muliggjorde at se det. Hvis jeg forholder mig til *resten* af dyrene i zoologisk have, er det ikke fordi jeg kan se dem, men fordi jeg forestiller mig at stå i den position, hvor det er muligt for mig at se dem. Så når jeg indtager dette perspektiv, forestiller jeg mig noget som ikke er, men som kunne være. Når det andet menneske forklarer mig hvordan en situation ser ud fra hans vinkel, forsøger jeg at bruge det som han siger, til at forestille mig situationen set fra hans vinkel. Så når jeg indtager tredjepersonsperspektivet, åbner der sig nogle muligheder for hvordan noget kunne være. Vi løfter os fra vores eget perspektiv, førstepersonsperspektivet, og indtager en forestillet position i et andet perspektiv, tredjepersonsperspektivet.

Tredjepersonsperspektivet er, i vores tolkning, også defineret ved vores evne til at stille spørgsmål. Når jeg stiller spørgsmål, er det et udtryk for, at det som jeg gerne vil vide, ikke er muligt at vide, fra det perspektiv

⁶¹ Eilan: 54

jeg står i. Derfor spørger jeg, fordi jeg har en forventning om, at svaret på mit spørgsmål, kan findes fra et andet perspektiv end mit. Det at stille sig spørgende, er at stille sig i et tredjepersonsperspektiv.

I Sartres hovedværk, *Væren og Intet*, siger han, at mennesket "...stiller sig foran væren med en spørgende indstilling. I netop det øjeblik hvor jeg udbeder mig svar (...), stiller jeg et spørgsmål.⁶²". At stille spørgsmål er at udbede sig svar. Vi stiller os foran noget, væren, som vi her tolker som det der fænomenologisk 'kommer mig i møde'. Når vi spørger, stiller vi os i en tilstand af ubestemthed⁶³ overfor denne væren. Det vi spørger til, er vi uvidende om. Vi ved ikke hvordan det vi spørger til, forholder sig.

Når vi stiller et spørgsmål, behøver dette ikke at være rettet mod et andet tænkende væsen:

"...den udspurgte væren (er) ikke først og fremmest en tænkende væren: Hvis en bil er i stykker, er det karburatoren, tændrørene. etc., som jeg udspørger; hvis mit ur er gået i stå, kan jeg udspørge urmageren om årsagerne til denne standsning, men det er til urets forskellige mekanismer, som urmageren på sin side vil stille disse spørgsmål. Det, som jeg forventer af karburatoren, det, som urmageren forventer af urets hjulværk, er ikke en dom, det er en værensafsløring, på hvis grundlag man kan udsige en dom.⁶⁴".

Når Sartre taler om at 'udspørge en karburator' tolker jeg det således, at jeg undersøger karburatoren, for at finde ud af, om det er den der er skyld i, at bilen er i stykker. Som Sartre siger: "...jeg kan spørge med blikket..."⁶⁵". Jeg behøver ikke spørge verbalt for at spørge. Ved at indtage en spørgende indstilling stiller jeg mig spørgende overfor væren. Jeg forholder mig til væren på en spørgende måde. Der er en virkning (bilen er i stykker) som jeg ikke forstår årsagen til. Der er altså noget jeg ikke ved, som jeg gerne vil vide. Derfor undersøger jeg karburatoren med en forventning om en værensafsløring. Jeg forventer at væren afsløres, at det viser sig, hvordan det forholder sig med karburatoren, om den er årsag til bilens sammenbrud eller ej.

Denne forventning vidner om et forhold mellem mig og væren, som jeg, fra et tredjepersonsperspektiv, stiller mig i, inden jeg med mine sanser, fra et førstepersonsperspektiv, har mulighed for at stille mig i det. Jeg har en forventning om, hvordan det vil forholde sig, inden jeg har mulighed for faktisk at se hvordan det forholder sig. Sartre kommer med et eksempel. Han kigger i sin tegnebog. Han forventer at finde 1500 francs, men finder kun 1300 francs⁶⁶. Han forventer noget, og stiller sig derefter spørgende overfor, om det forholder sig sådan. Hvis han kiggede i sin tegnebog med et førstepersonsperspektiv, ville han blot finde

⁶² Sartre: 36

⁶³ Sartre: 37

⁶⁴ Sartre: 40

⁶⁵ Sartre: 39

⁶⁶ Sartre: 38

noget der var, de 1300 francs. Men fordi han kigger i pungen med en forventning om at finde 1500 francs, finder han ikke kun det der er, de 1300 francs, men også noget der ikke er, de 1500 francs. Han forventer at finde de 1500 francs, fordi han, inden han kigger i tegnebogen, allerede forestiller sig, at de 1500 francs ligger der. Denne forestilling giver sig, i vores tolkning, til udtryk som et tredjepersonsperspektiv. Det han forventer at se, forestiller han sig fra et andet perspektiv, end det umiddelbare førstepersonsperspektiv. Han ser, fra et tredjepersonsperspektiv, situationen for sig, hvor han kigger i pungen og finder 1500 francs. Det er det han forestiller sig, som han forventer vil ske.

Fordi jeg med forventningen forud indtager at noget *er tilfældet*, bliver det muligt, at noget *ikke er tilfældet*. Det er tredjepersonsperspektivet der åbner op for, at noget blot kan være *muligt*. Jeg forventer noget, men der er en mulighed for, at det ikke forholder sig som jeg forventede det.

Denne forventning er ikke et faktum. Det er ikke sådan, at fordi jeg forventer noget, så ved jeg at det forholder sig sådan. Når jeg forventer noget, er jeg fuldt bevidst om muligheden for, at det både kan være tilfældet og ikke være tilfældet.

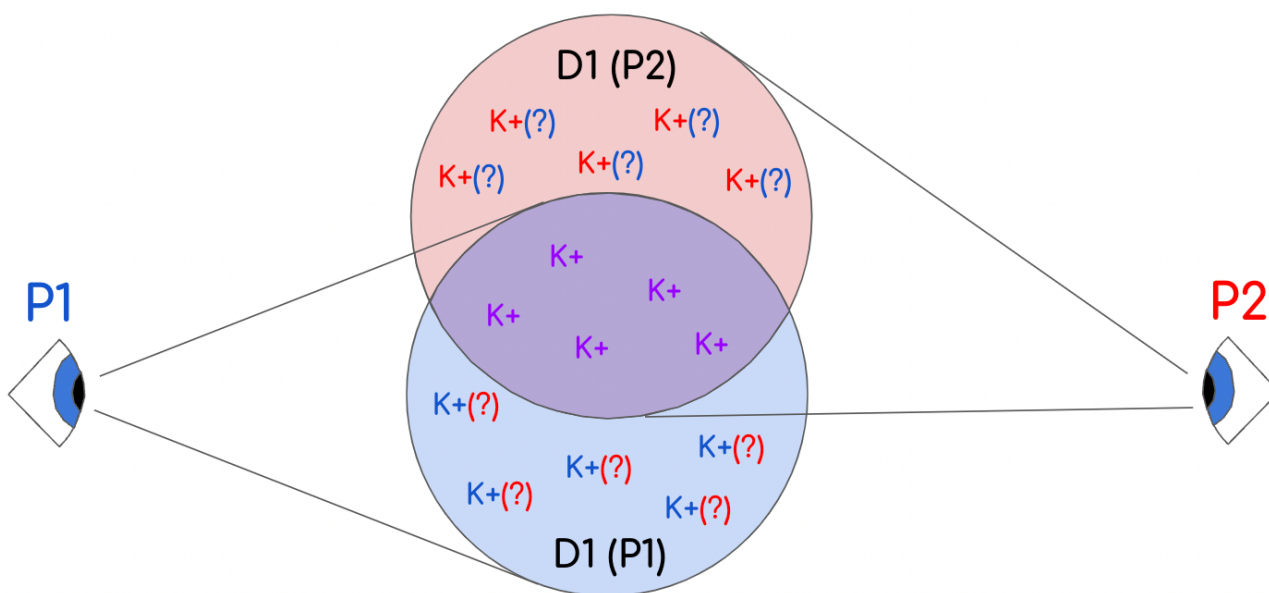
Når *resten* fremtræder for mig i zoologisk have, skyldes det min evne til, med et tredjepersonsperspektiv, at forestille mig *hvordan det kunne være*. Jeg transcenderer mit førstepersonsperspektiv og forestiller mig noget, som kun foreligger som en mulighed. Denne forestilling kan, ved en be- eller afkræftelse påvirke mit domæne og muligvis gøre det større. Men domænet er endnu ikke større. Domænet rummer indtil nu kun de dyr, som jeg fra et førstepersonsperspektiv har placeret i domænet. Men med et tredjepersonsperspektiv kan jeg forestille mig domænet anderledes. Jeg kan forestille mig det større. Jeg kan forestille mig andre dyr der også kunne inddrages i domænet.

Noget lignende kunne vi sige om vores bog-domæne. Det fremtræder skrøbeligt, fordi jeg også kan forestille mig det struktureret på en anden måde. Sartre siger "*Hvad er skrøbelighed, om ikke en vis sandsynlighed for ikke-væren hos et givet værende under nogle bestemte omstændigheder?*"⁶⁷ Vi vil tolke det således, at jeg kan forestille mig kendsgerninger som ville påvirke den struktur der allerede er. Der er en sandsynlighed for, at det der er, den struktur der er nu, under bestemte omstændigheder, under forudsætning af bestemte påvirkninger, kunne ophøre med at være. Som vi allerede har omtalt, kan strukturen brydes ned. Enten ved at ændre indholdet i domænet, eller ved et for stort pres fra alt det der ikke er inddraget i domænet. Denne skrøbelighed gør mig forbeholden for det, som jeg endnu ikke kan se, men som muligvis kunne påvirke strukturen i domænet.

⁶⁷ Sartre: 41

Lad os prøve at illustrere hvordan et tredjepersonsperspektiv påvirker et domæne. Vi har allerede set en illustration af et domæne fra et førstepersonsperspektiv. Men med tredjepersonsperspektivet har vi tilføjet endnu et perspektiv. Det ser ud som følgende.

Figur 7

Det domæne jeg forholder mig til (D1), kunne f.eks. omhandle hvordan jeg skal forholde mig til covid-19 vaccination af børn. Fra perspektivet P1, har jeg fundet nogle kendsgerninger⁶⁸ (K+ indenfor P1's cirkel) relevante ift. hvorvidt vi, i al almindelighed, skal vaccinere børn mod covid-19 eller ej. Jeg møder en ven og falder i snak om hvorvidt børn skal vaccineres mod covid-19 eller ej. Ved at indgå i en samtale med min ven, accepterer jeg, at det domæne jeg nu taler ind i, er et kollektivt domæne som ikke er eksklusivt for mig. Det er et domæne som er tilgængeligt for mange. Så hvis jeg har nogen interesse i at diskutere dette domæne og dets indhold med andre, må jeg acceptere, at andre har samme ret til og mulighed for at påvirke domænet og dets indhold, som jeg. I denne snak finder jeg ud af, at der er nogle kendsgerninger som vi, min ven og jeg, er enige om hører til i domænet (K+ i det overlappende lilla felt). Vi bekræfter hinanden i, at disse kendsgerninger er væsentlige, når man forholder sig til covid-19 vaccination af børn. Men jeg bliver

⁶⁸ Med kendsgerninger mener jeg her alt hvad der muligvis kan være relevant for et domæne. Det vil sige både egenskabskendsgerninger, forholdskendsgerninger, genstande og kausale forhold.

også opmærksom på, at der er nogle kendsgerninger (de røde K+) som ifølge min ven tilhører domænet, men som, i min optik, ikke tilhører domænet. Det kan der være to grunde til. Enten kan det være kendsgerninger som jeg har forholdt mig til, men som jeg ikke har fundet relevante for domænet, eller også kan det være kendsgerninger, som jeg endnu ikke kender, eller endnu ikke har forholdt mig til som mulige, relevante kendsgerninger for domænet.

Fra et tredjepersonsperspektiv forsøger jeg at se domænet (D1) som summen af D1 (P1) og D1 (P2). Jeg forsøger at forholde mig til summen af de kendsgerninger som enten jeg selv eller min ven finder relevante for domænet. Når jeg ser på domænet fra dette perspektiv, er domænet blevet større. Domænet er forstørret med de kendsgerninger som min ven finder relevante, men som jeg, af forskellige årsager ikke finder relevante. Hvis min ven også indtager et tredjepersonsperspektiv, gør det samme sig gældende for ham.

De kendsgerninger som min ven finder relevante for domænet, fremtræder nu som et *resten* for mig. Disse kendsgerninger rummer en mulighed for at påvirke mit domæne. Måske min ven har ret i noget af det han siger? Måske det forholder sig anderledes end jeg troede? At indtage et tredjepersonsperspektiv giver mig mulighed for at forholde mig til min egen strukturering af domænet. Jeg kan stille spørgsmål til, om min struktur er rigtig.

Hvad siger dette om *restens* fremtrædelse i tredjepersonsperspektivet?

Det vi kan udlede heraf er, at *resten* er afhængig af et tredjepersonsperspektiv for at kunne fremtræde. Tredjepersonsperspektivet er betingelsen for, at noget kan optræde som en mulighed, som et *resten*. Dette tredjepersonsperspektiv kan enten forekomme som en spørgende indstilling vi indtager alene. I denne situation spørger vi til væren fra et perspektiv som ikke nødvendigvis er repræsenteret i forvejen af et tænkende væsen (f.eks. et menneske). Hvorfor virker fjernbetjeningen ikke? Hvorfor blev min ven sur? Med disse spørgsmål spørger jeg til væren og prøver at forestille mig det perspektiv hvorfra væren kunne vise sig, som et svar på mit spørgsmål.

Men tredjepersonsperspektivet kan også forekomme som et forsøg på at indtage en andens position, som det f.eks. er tilfældet i en samtale. Jeg forsøger, fra et tredjepersonsperspektiv at indtage en andens position, for at se hvordan en situation muligvis kunne se ud fra denne vinkel. I begge tilfælde bliver jeg opmærksom på noget jeg ikke ved. Jeg bliver opmærksom på noget som 'er', men jeg kan ikke strukturere en forklaring af hvorfor eller hvordan det er. Tredjepersonsperspektivet tilføjer kendsgerninger som muligvis kan påvirke mit domæne. Det tilføjer et *resten* til mit domæne som kan ændre min strukturering.

Når jeg indtager et tredjepersonsperspektiv i en samtale med andre, kan jeg blive bevidst om et *resten*. Det kollektive domæne (det fælles samtaleemne, diskursen) som summen af de individuelle domæner udgør, er større end mit perspektiv i domænet. Det betyder, at det *resten* der er indenfor domænet, kan udtrykkes som kendsgerninger hos en (eller flere) af de andre deltagende i samtalen. Hvis jeg vil identificere *resten*, trække det ud dets *resten-hed*, gøre det bekendt, kan jeg forsøge at forstå de andre deltagendes perspektiver. På denne måde kan jeg forsøge at gøre *resten* indenfor domænet *mindre*. Men dette gælder kun for det *resten* der kan identificeres indenfor domænet. Hvis jeg indtager den spørgende indstilling, kan jeg også stille spørgsmål, hvor svaret ikke er repræsenteret i nogle af de deltagendes perspektiver. Jeg kan stille spørgsmål, der i en vis forstand relaterer sig til domænet, men som ingen af de deltagende kan svare på. Det kunne f.eks. være spørgsmål indenfor domænerne: kræft, klima, fremmede planeter, osv. Hvorfor fik hun kræft? Hvorfor opstod den tornado? Er der liv på andre planeter? For at kunne forestille mig svaret på dette spørgsmål, må jeg forestille mig et perspektiv der ikke udelader noget som helst - et sådant perspektiv er det alvidende perspektiv.

23. Det alvidende perspektiv

Det tredje perspektiv vi vil forholde os til, er det alvidende perspektiv. Gabriel skelner i *Hvorfor verden ikke findes* imellem to forskellige religionsformer. Religion som en fetichisme, og religion som en søgen mod det uendelige. Vi vil her sammenligne den fetichistiske religionsform med det alvidende perspektiv.

Ved fetichisme forstår Gabriel "*...projektionen af overnaturlige kræfter ind i en genstand som man selv har lavet. Denne projektion foretages for at integrere ens egen identitet i en rationel helhed.*⁶⁹". Ved 'rationel helhed' forstår vi et verdensbillede, der er rationelt, dvs. som er underlagt en logik. Alting bevæger sig i henhold til nogle regelmæssigheder. Men dette verdensbillede er også en helhed, en endelighed. Der er en grænse for dette verdensbillede. Det er altomfattende, men ikke uendeligt. På den måde forbinder Gabriel den fetichistiske religionsform med en *afgudsdyrkelse*⁷⁰ - en forsimpning af verden, der handler om at danne verdensbilleder, som gør verden til et fuldt oplyst område, hvor der kan findes svar på alle spørgsmål. I det fetichistiske perspektiv indtager vi hvad Gabriel kalder "*...en maksimal distance og ser på en måde universet, verden eller realiteten oven- eller udefra.*⁷¹". Vi forestiller os med dette perspektiv, hvordan 'verden', 'det hele', 'virkeligheden' ser ud. I dette perspektiv er alt inddraget. Der er ikke noget eller nogen form for eksistens der er udeladt. Fra dette perspektiv er den 'totalitet af facts' som Wittgenstein taler om i *Tractatus*, fuldt ud oplyst. Alle kendsgerninger er belyste, alle kausale forhold er forklarlige. Når vi forestiller

⁶⁹ Gabriel: 151

⁷⁰ Gabriel: 160

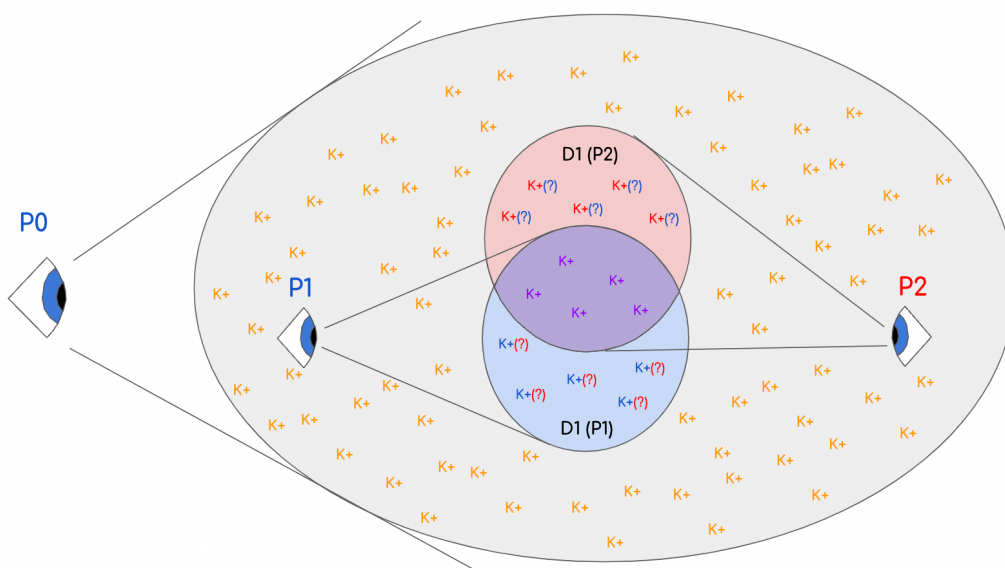
⁷¹ Gabriel: 147

os dette perspektiv, forestiller vi os, i vores tolkning, ikke at vi selv kan indtage dette perspektiv, men at der er en gud, en ophøjet intelligens, en "...singulær form for rationalitet..."⁷², der kan. Vi kan ikke se svarene, men når vi forestiller os denne alvidende entitet, så forestiller vi os at han/hun/den/det kan se det som vi ikke kan se.

Dette perspektiv kan fungere som en eksistentiel redningskrans. Hvis alt der er, blot er kendsgerninger uden nogen meningsfuld grund, kan det være kærdokument med en guddommelig entitet der sætter alt på plads, og tilmed giver os en plads i dette alt: *"Hvis man betragter sig selv som en del af en helhed man på en eller anden måde kan forstå, så føler man sig sikker. Det er lettere at leve med den tanke at tingene allerede er velordnede, end med den tanke, at vi igennem samfundsmæssigt samarbejde må sikre, at alting ikke bryder sammen."*⁷³. I det fetichistiske perspektiv hersker der en orden. Det er muligvis ikke en orden jeg kan se, men jeg stoler på, at der grundlæggende set er en orden, som alt bevæger sig i henhold til. Den grundlæggende tilstand er orden. Vi skal ikke, gennem samfundsmæssigt samarbejde, *skabe en orden*. Der er allerede orden.

For at tydeliggøre kunne vi se det alvidende, fetichistiske perspektiv illustreret således:

Figur 8

Fra perspektivet P1 kan jeg forestille mig perspektivet P0. Dette perspektiv er ikke et jeg selv indtager, men et som f.eks. en gud kunne indtage. Fra dette perspektiv er alle spørgsmål opløst. Alt hvad der før var *resten*, alt hvad der før blot forelå som muligt, er nu afløst af total transparens. En forklaring af de kausale sammenhænge peger ikke kun bagud som en forklaring af alt hvad der hidtil er sket - den peger også

⁷² Gabriel: 151

⁷³ Gabriel: 151

fremad som en vished om, hvad der vil ske. Med dette perspektiv "*...bringes det individuelle ansvar for vores identitet såvel som vores indskrivning i en social omverden, der i sidste ende aldrig kan kontrolleres fuldstændig, på afstand.*"⁷⁴". Med dette perspektiv er vi fritaget for at strukturere verdens mangfoldighed i domæner, da denne guddommelige entitet allerede har skabt ét stort og altomfattende domæne, hvori alt har en plads. Ved at forestille sig dette perspektiv forsvinder *resten*.

Gabriel citerer Lacan som siger at "*...mennesket altid søger efter et 'subjekt som formodes at vide'*"⁷⁵. Der fremtræder, fra mit eget begrænsede perspektiv, næsten ingen domæner uden et overvældende *resten*, der hele tiden forstyrrer og truer, som hele tiden kan omstyrte mine domæner og mit hele verdensbillede. Derfor kan det være betryggende at forestille sig 'verden' fra dette 'subjekt som formodes at vide', hvori *resten* helt fordufter, hvor der ikke mere er nogen skrøbelighed, ingen muligheder for omfortolkninger. Her er kun fuldt oplyste, konsistente og uforanderlige forklaringer.

Når vi forstår det alvidende perspektiv som fetichistisk forsvinder *resten* helt.

Som alternativ til dette perspektiv, kunne vi se på den anden religionsform som Gabriel præsenterer.

24. Det uendelige perspektiv

Det uendelige perspektiv er lige såvel som det alvidende perspektiv et altomfattende, universelt perspektiv. Der er ikke noget der er udeladt fra dette perspektiv. Men hvor alt i det alvidende, fetichistiske perspektiv var underlagt en orden, er alt i det uendelige perspektiv overstrømmet af en mening. Fra det uendelige perspektiv er der "*...en ubegribelig uendelighed...*"⁷⁶". Denne uendelighed forstår vi som en "*...maksimal åbenhed...*"⁷⁷". Verden er fyldt med mening, men ikke en mening der er statisk. Der er ikke kun én måde noget kan være på - der er en uendelighed af muligheder som meningen kan fremtræde på. Denne åbenhed overfor forskellige måder som noget kan give mening på, er en opløftende åbenhed, der skaber muligheder fremfor angst. Denne åbenhed skaber en meningspluralisme, hvor to forskellige tolkninger ikke nødvendigvis udelukker hinanden. Gabriel siger om den menneskelige frihed, at den først og fremmest består i, at vi "*...ikke er fastlagt af noget bestemt, at der findes en mangfoldighed af muligheder. Det er ikke kun en kilde til usikkerhed, men også kilden til fremskridt.*"⁷⁸". Når vi forestiller os dette perspektiv, så forestiller vi os Gud som "*...den idé, at det hele er meningsfuldt, selvom det overstiger vores fatteevne.*"⁷⁹". Ligesom i det alvidende perspektiv, er der altså en masse vi ikke kan se. Men alt det vi ikke kan se, er ikke

⁷⁴ Gabriel: 151

⁷⁵ Gabriel: 151

⁷⁶ Gabriel: 161

⁷⁷ Gabriel: 155

⁷⁸ Gabriel: 163

⁷⁹ Gabriel: 161

kun en kilde til usikkerhed, det er også en mulighed for mening. Dette repræsenterer et radikalt anderledes verdensbillede (selvom Gabriel sikkert ikke ville bryde sig om at vi kaldte det et verdensbillede). Vi forestillede os det alvidende perspektiv, fordi *resten* blev faretruende stort - så stort at det truede vores grundlæggende mulighed for at strukturere domæner. Vi søgte derfor et perspektiv der kunne sikre en ultimativ orden. I det uendelige perspektiv forholder det sig modsat. Vi søger dette perspektiv for at slippe for en ultimativ orden. Dette perspektiv skaber en uendelighed af mening, som rummer en ubegrænset alsidighed. Vi kunne sige, at hvor *resten* forsvandt helt i det alvidende perspektiv, er *resten* blevet altomfattende i det uendelige perspektiv. Der er en uendelighed af *resten*. Alting foreligger ikke som bekendt og identificeret, men som åbent og muligt.

25. Delkonklusion 3

For at kunne redegøre for *resten*, har vi kigget på, hvordan dette *resten* differentierer sig i forskellige perspektiver. Vi har prøvet at indtage fire perspektiver.

Fra et førstepersonsperspektiv, er man engageret i og optaget af den *omverden* der er sanseligt tilgængelig. Man forholder sig til genstande og fænomener i den udstrækning at de kan perciperes. I dette perspektiv er der ikke tale om noget *resten*. For at *resten* skal kunne fremtræde, er der nødt til at være noget jeg ikke er bekendt med, men som foreligger som en mulighed for mit domæne.

Det er derimod tilfældet i tredjepersonsperspektivet. Dette perspektiv kan vi indtage for at forsøge at se en situation fra en anden vinkel end den vi, givet vores sanser, er begrænset af. Dette perspektiv indtager vi også når vi står i en spørgende indstilling. Spørgsmålet peger opmærksomheden i retningen af noget jeg ikke ved. Denne spørgen ledsages af en forestilling om det perspektiv hvorfra svaret kunne komme.

Resten fremtræder i tredjepersonsperspektivet fordi dette perspektiv tilføjer noget til domænet, som jeg endnu ikke har mulighed for at definere i min strukturering. Det kan bl.a. skyldes at det domæne jeg forholder mig til, ikke er et domæne der er eksklusivt for mig, men derimod et kollektivt domæne.

Hvis vi forestiller os det alvidende perspektiv er der en ultimativ orden i verden. Dette perspektiv er hvad Gabriel kalder en *fetichisme*. Som mennesker har vi et behov, en slags fantasi om en singulær rationalitet for hvem alt er oplyst, alt har en plads og alt er struktureret. Dette perspektiv kan være betryggende at forestille sig, hvis *resten* bliver faretruende stort og domænerne bliver tilsvarende skrøbelige. I dette perspektiv forsvinder *resten* helt, hvilket kan føles som en lettelse, da ansvaret for strukturering ikke længere er vores.

Det sidste perspektiv, det uendelige, er ligesom det alvidende perspektiv, et altomfattende perspektiv. Men hvor det alvidende perspektiv skabte en ultimativ orden, skaber det uendelige perspektiv, en maksimal åbenhed. Denne åbenhed fremtræder som en altomfattende meningsfylde, der giver menneskerne en

frihed fremfor en tryghed. Den åbenhed er ikke kun en skrøbelighed, men også en mulighed for forandring. I dette perspektiv er det som om *resten* er allestedsnærværende. Alt foreligger som mulighed.

Hvordan vi opfatter *resten* er i høj grad præget af det perspektiv vi ser det med. *Resten* fremtræder først når vi indtager et tredjepersonsperspektiv. Det er først når vi forestiller os 'noget' set fra et andet perspektiv, at dette noget kan fremtræde som et *resten*. Hvis dette tredjepersonsperspektiv bliver for omfattende, kan *resten* vokse og true vores grundlæggende evne til at skabe domæner. Dette kan afføde et behov for det alvidende perspektiv, der fjerner *resten*.

Om vi forestiller os 'verden' fra et alvidende perspektiv eller et uendeligt perspektiv siger noget, om vores forhold til *resten*. I det alvidende perspektiv er *resten* en byrde. I det uendelige perspektiv er *resten* en gave.

26. Konklusion

Vi har indledningsvis spurgt: *hvis resten blot er den tiloversblevne del af en helhed, hvordan kan det så blive problematisk at forstå det?* For at kunne besvare det spørgsmål har vi været nødt til at lave en grundig redegørelse af *resten* som begreb. Vi kan strukturere denne redegørelse under to overordnede spørgsmål.

1. Hvad er *resten*? 2. For hvem fremtræder dette *resten*? For at finde ud af hvad *resten* er, har vi kigget på, hvilke betingelser der skal være opfyldt for at vi kan tale om et *resten*.

For at *resten* kan bruges meningsfuldt som begreb, må der være to ting til stede: 1. en kontekst eller et domæne, som kan fungere som en ydre ramme for, hvad *resten* kan begrænse sig til. 2. noget bekendt som er den del af helheden vi kender til - den del af helheden der står i kontrast til *resten*. Hvis disse to elementer er til stede, kan *resten* optræde som det tredje element, som den del af helheden der er ubekendt. Vores indledende overvejelser affødte en tredeling af den måde *resten* bliver brugt på som begreb. *Resten* kan enten fremtræde som en uoverskuelighed, som noget ukendt eller som noget udefineret. *Resten* er uoverskueligt, når vi er bekendte med hele indholdet i domænet, men ikke orker at benævne det hele. Derfor kan vi bruge begrebet *resten* til at sammenfatte den del af helheden som vi ikke orker at benævne.

Resten fremtræder som ukendt når vi kender domænet og dets grænser, men ikke hele indholdet i domænet. Vi bruger derfor *resten* til at benævne den del af indholdet, som vi ikke kender til. Selvom denne del er ukendt, kan vi relativt let udpege den når vi møder den. Hvis kriterierne for inklusion i domænet er tydelige, hjælper de os til at definere hvad der er *resten* af domænet.

Den tredje måde *resten* kan fremtræde på, er som udefineret. Når *resten* fremtræder på denne måde, skyldes det, at domænets grænser er utydelige. Der er endnu ikke dannet klare kriterier for inklusion i domænet, hvilket medfører, at det kan være besværligt at afgøre hvad der hører til domænet. Når vi møder noget vi ikke kender, er det svært at afgøre, om dette tilhører domænet.

Da *resten* altid knytter sig til en helhed, eller et domæne som vi har kaldt det, har vi været nødt til at redegøre for betingelserne for et domæne.

Vi har fundet, at det der konstituerer et domæne, er de regler eller kriterier der bruges til at skabe en sammenhæng mellem genstande eller fænomener. Hvis der er en relativ forskel på de kendsgerninger der kan udsiges om to genstande, er det muligt at de kan tænkes ind i et domæne sammen.

Domænerne har ikke en ontologisk status, der går forud for vores evne til at skabe sammenhæng. At tænke et domæne, kræver et blik der kan udpege en sammenhæng.

For at kunne differentiere *resten* yderligere, har vi fundet det relevant at opdele domæner i to: simple

domæner og komplekse domæner. Vi har undersøgt og fundet eksempler på disse to domænetyper. Ved denne undersøgelse har vi set, at den måde *resten* fremtræder på, afspejles af domænets kompleksitetsgrad. I de simple domæner fremtræder *resten* som simpel og afgrænset. Domænets indhold og forholdet mellem det kendte og *resten*, ændrer ikke på *restens* fremtrædelse som simpel. Hvis grænserne for domænet er tydelige, forbliver *resten* simpelt.

Anderledes forholder det sig i det komplekse domæne. Det komplekse domæne adskiller sig ved at mere broget indhold, der ofte omfatter både egenskabskendsgerninger, forholdskendsgerninger og kausale forhold. Dette indhold har en mere flydende karakter, "*Overgangen fra elementerne til momenterne er aldrig fuldstændig gennemført.⁸⁰*". Det knudepunkt der strukturer domænet bliver påvirket, hvis der ændres i domænets indhold. Den struktur der er i det komplekse domæne, er skrøbelig og hele tiden modtagelig for påvirkning. Denne påvirkning kan skyldes at der tilføjes indhold til domænet, hvilket kan medføre at hele indholdet i domænet må re-identificeres. Men domænets struktur kan også trues og bryde sammen, hvis *resten* i domænet bliver for stort. Hvis den ukendte del (*resten*) af domænet overstiger den kendte del i størrelse, kan det besværliggøre en strukturering. *Resten* repræsenterer en mulighed for, at domænet kunne struktureres på en anden måde, og denne mulighed kan gøre den nuværende strukturering af domænet så skrøbelig, at den til sidst falder sammen.

Herefter spurgte vi til, hvem *resten* fremtræder for. Det gjorde vi fordi vi var interesserede i, om *resten* fremtræder ens fra alle perspektiver. For at belyse dette, indtog vi fire forskellige perspektiver. Disse fire perspektiver var førstepersonsperspektiv, tredjepersonsperspektiv, det alvidende perspektiv og det uendelige perspektiv.

Fra førstepersonsperspektivet fremtræder der intet *resten*. Det gør der ikke fordi opmærksomheden i dette perspektiv kun er rettet mod omverdenen. I dette perspektiv er der en optagethed af det nærværende, det sanselige, det der umiddelbart kommer mig i møde. Alt hvad der kommer mig i møde, præsenterer sig som noget der 'er' og ikke kun som noget der 'muligvis kan være'.

Det er derimod tilfældet i tredjepersonsperspektivet. Når vi indtager dette perspektiv, forsøger vi at se stille os en forestillet position, hvor vi kan se det som vi ikke kan se fra vores førstepersonsperspektiv. Dette forestillede perspektiv muliggør at 'noget' kan optræde som muligt. Hvis vi indtager tredjepersonsperspektivet, får vi blik for det der muligvis kunne påvirke vores domæne. Dette perspektiv indtager vi også når vi stiller os i den spørgende indstilling. Den position vi udspørger fra, indbefatter en ide om et svar. Når vi stiller os i den spørgende indstilling, forestiller vi os det sted hvor svaret kunne komme

⁸⁰ Laclau og Mouffe: 60

fra. Med tredjepersonsperspektivet fremtræder *resten* da vi bliver bevidste om det vi ikke ved, men som kunne påvirke vores domæne, hvis vi vidste det.

Det alvidende perspektiv kan vi søge, hvis *resten* bliver for stort. Dette perspektiv er et universelt perspektiv. Der er ikke noget der er udeladt. Fra dette forestillede perspektiv er der en ultimativ orden i 'verden'. Alt har en plads. Det er ikke længere vores ansvar at undgå at alt bryder sammen. Grundtilstanden er ikke kaos, det er orden. I dette perspektiv er *resten* forsvundet. Alt det der før truede vores strukturering i domæner, er nu forsvundet, fordi det allerede har en plads i et altomfattende domæne, som vi godt nok ikke kan se, men som vi stadig tror på.

Det uendelige perspektiv er også et altomfattende perspektiv. Men i dette perspektiv er alt ikke determineret af en orden, men sat fri af en ultimativ åbenhed. 'Verden' overstrømmes af en mening som kan komme til udtryk på mange forskellige måder. Der er ikke kun én måde 'verden' kan fremtræde på, men en uendelighed af måder. Denne åbenhed anses fra det uendelige perspektiv som frisættende snarere end angstprovokerende. Muligheden for flere forskellige meningsfortolkninger kan skabe forandringer. I dette perspektiv er *resten* over det hele. Alt rummer en mulighed for at kunne påvirke vores domæner.

Efter en redegørelse af *hvad resten er og for hvem resten fremtræder*, kan vi nu forsøge at besvare vores problemstilling. *Resten* er ikke altid svært at forstå. I det simple domæner, fremtræder *resten* simpelt. Det simple domænes tydelige kriterier skaber kontraster der gør det relativt let at identificere *resten*. Hvis der er en klar forskel på det der tilhører domænet, og det der ikke tilhører domænet, er det let at identificere ukendte genstande.

Resten bliver først svært at forstå i det komplekse domæne. Når kriterierne for inklusion i domænet er vage, bliver strukturen skrøbelig. Det bliver besværligt at afgøre, hvad der tilhører domænet og hvad der ikke tilhører domæner. Når grænserne er utydelige, bliver det svært at vide, hvad *resten* refererer til. Hvor er *resten* henne? På denne måde bliver *resten* et uidentificerbart fænomen. *Resten* bliver en 'sten i skoen' for ethvert forsøg på strukturering. Alt det, der foreligger som en mulighed besværliggør forsøget på at skabe faste markører som vi kan navigere efter.

27. Litteraturliste

- <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=resten>
- Gabriel, M. (2018). *Hvorfor verden ikke findes*. Forlaget Philosophia
- Wittgenstein, L. (1922). *Tractatus logico-philosophicus*. Routledge & Kegan Paul.
- <https://denstoredanske.lex.dk/frugt>
- <https://denstoredanske.lex.dk/pattedyr>
- Heidegger, M. (1967). *What is a Thing?* University Press of America.
- Gillies, D. (2005). *An Action-Related Theory of Causality*. Oxford University Press.
- Overington, M. A. (1977). *Kenneth Burke and the Method of Dramatism*. Springer.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2002). *Det radikale demokrati - diskursteoriens politiske perspektiv* (side 37-103). Roskilde Universitetsforlag.
- Bergstrom, C. T. & West, J. D. (2021). *Calling Bullshit - The Art of Scepticism in a Data-Driven World*. Penguin Books
- Caron, D. D. (2012). *Confronting Complexity*. Cambridge University Press
- DR, P1. *Julen er smerternes fest*. Fredag den 3. december, 2021
(<https://www.dr.dk/lyd/p1/julen-er-smerternes-fest/julen-er-smerternes-fest-3>)
- Eilan, N. (1995). *The First Person Perspective*. Oxford University Press
- Gadamer, H-G. (2004). *Sandhed og Metode*. Arne Jørgensen og Systime Akademisk
- Sartre, J-P. (2013). *Væren og intet*. Forlaget Philosophia